

๕๘๓ ๒๐๓๓ ๒๐๓๓ ๒๐๓๓

๓๒๓ ๒๐๓๓ ๒๐๓๓ ๒๐๓๓

๒๐๓๓ ๒๐๓๓ ๒๐๓๓ ๒๐๓๓

ชาติกคิลิกธิ

๖ ๘ ๘
คัมภีร์

สรรพคุณยาโบราณ

๑
บขกวิธิ

สรรพคุณชื่อ สรรพคุณเนรส สรรพคุณสัณฐาน
สรรพคุณตามพิภค สรรพคุณต่างประเทศ
สรรพคุณเทียบ สรรพคุณยาหมู
สรรพคุณกระสายยา

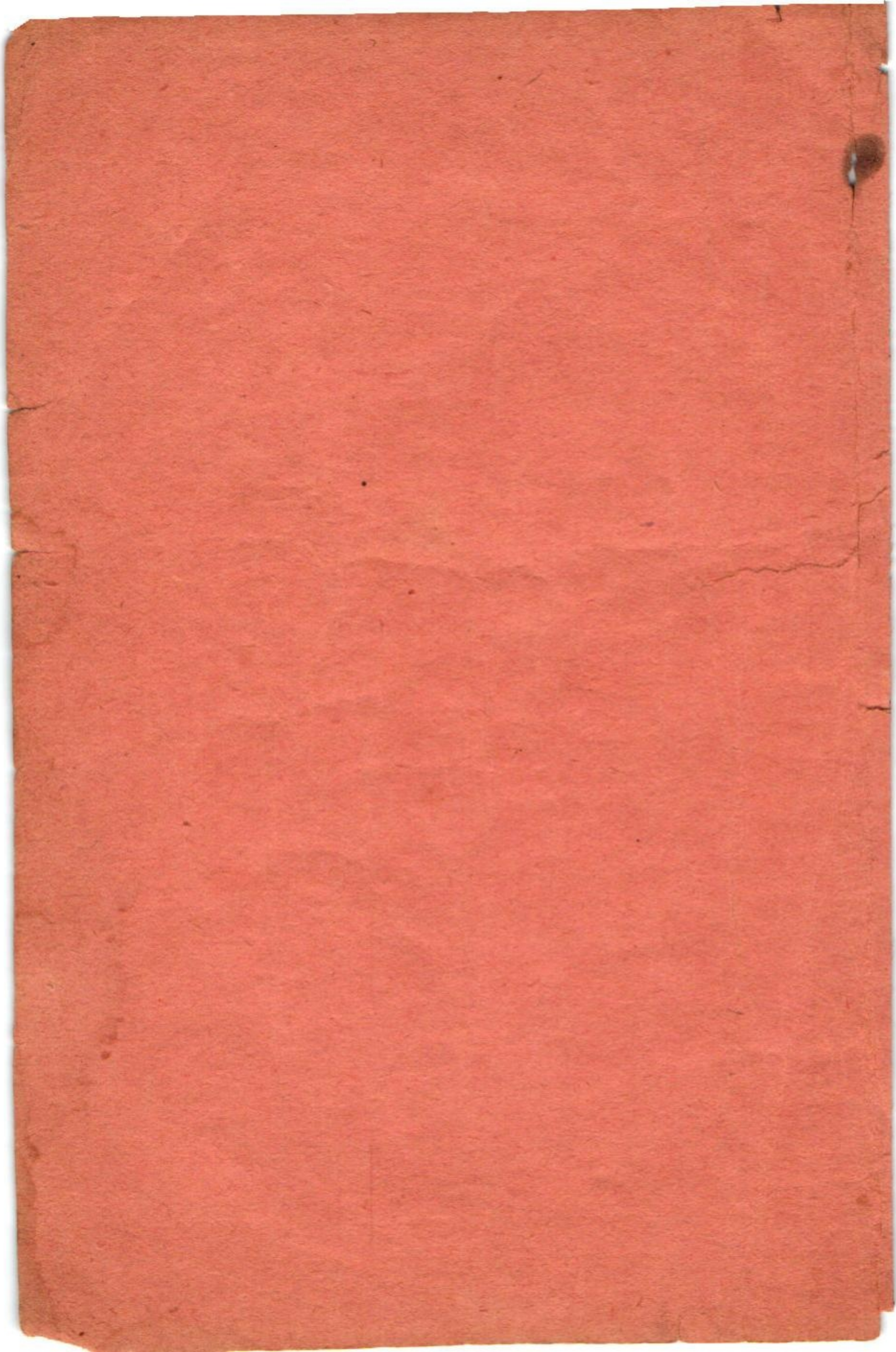
พิมพ์ ๒๐๐๐ ฉบับ พุทธศักราช ๒๔๘๔

จำหน่ายปลีกแถมส่งที่ ร้านเฮ้งง่วนฮง ๘๕๖ เสาชิงช้า พระนคร

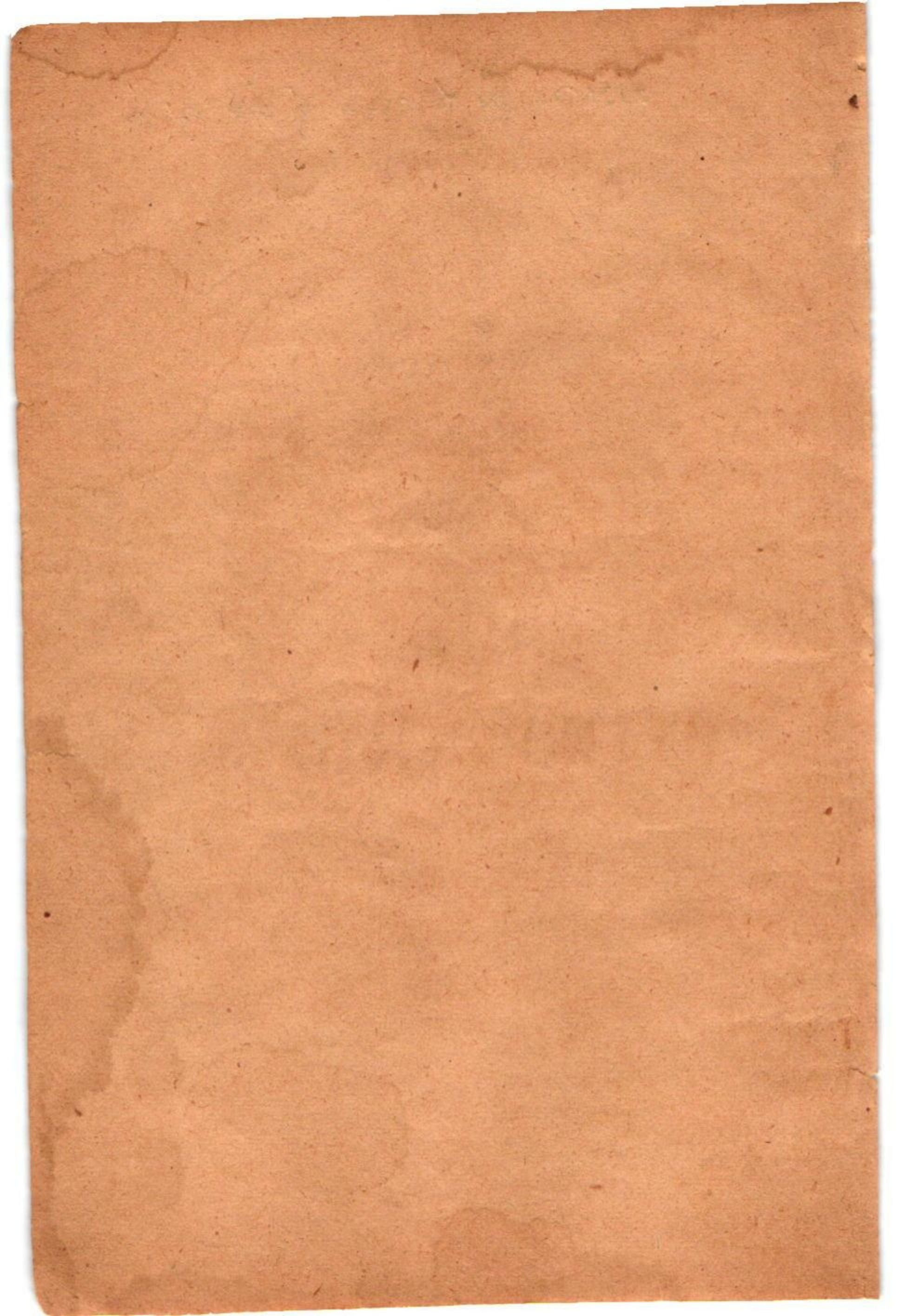
ราคาเล่มละ ๗๕ สตางค์

สงวนลิขสิทธิ์

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॐ नमो भगवते वासुदेवाय

ชาติกสิทธี

๖ ๘ ๘
คัมภีร์

สรรพคุณยาโบราณ

๑
บอกวิธี

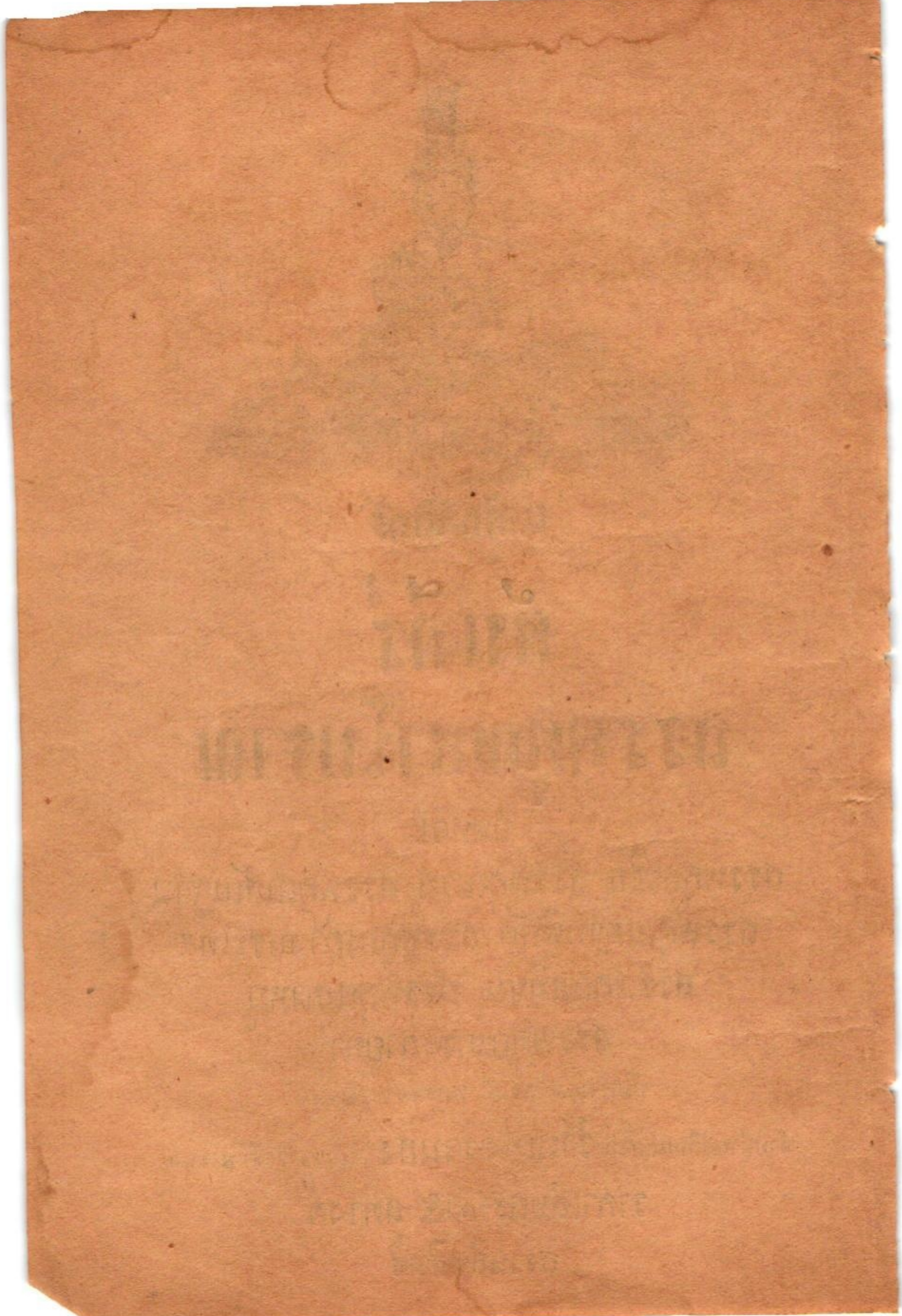
สรรพคุณชื่อ สรรพคุณรส สรรพคุณสันฐาน
สรรพคุณตามพิกัด สรรพคุณต่างประเทศ
สรรพคุณเทียบ สรรพคุณยาหมู
สรรพคุณกระสายยา

พิมพ์ ๒๐๐๐ ฉบับ พุทธศักราช ๒๔๘๔

จำหน่ายปลีกแลส่งที่ ร้านเฮ้งง้วนฮง ๘๕๖ เสาชิงช้า พระนคร

ราคาเล่มละ ๗๕ สตางค์

สงวนลิขสิทธิ์

คำปรารภ

คัมภีร์สรรพคุณยานี้ ฉบับเดิมมีกระจัดกระจายอยู่ตามสมุดข่อย ข้าพเจ้าได้ปรารภในการรวบรวมมานานแล้วว่าจะรวบรวมให้เข้าเป็นเล่มเดียวกัน แต่ก็ยังไม่มีเพียงพอตามความต้องการ ครั้นถึงคราวที่ได้แสวงหามาพร้อมแล้ว จึงได้จัดรวบรวมขึ้นคราวเดียวกัน พร้อมทั้งสรรพคุณชื่อ, สรรพคุณรส, สรรพคุณสันฐาน, สรรพคุณตามพิภักดิ์, สรรพคุณต่างประเทศ, สรรพคุณยาหมู, สรรพคุณกระสายยาแก้โรค. แต่น่าเสียดายที่ในสรรพคุณบางอย่างเหล่านี้ ตามต้นฉบับสมุดข่อยซึ่งเป็นของเก่าแก่นั้น ได้ขาดหายไปบ้างบางตอน แต่ถึงดังนั้นก็ยังคงได้ชื่อว่าเท่าที่ยังปรากฏอยู่ ก็คงเป็นประโยชน์ แก่ท่าน ผู้สนใจในวิชา ประเภทนี้หาน้อยไม่ ๆ อนึ่งข้าพเจ้ามีความสนเท่ห์ในสรรพคุณต่างประเทศอยู่ เพราะคำหมายว่าต่างประเทศ แต่ครั้นพิจารณาดูในนั้น ก็หมายเอาแต่ในกรุงกับบ้าน

นอกเท่านั้น หาได้หมายถึงต่างประเทศไม่เลย
หรือว่าหมายเอาต่างถิ่นนั้นเองเป็นต่างประเทศ ๑

อย่างไรก็ดี ขอท่านผู้รู้หรือผู้ที่นำหนังสือไป
ใช้ ขอให้พิจารณาจงตระหนัก เพราะในสรรพคุณ
นั้น ๆ ยังมีที่ไม่แจ่มแจ้งอยู่บ้างหลายประการ เช่น
ในสรรพคุณต่างประเทศเป็นต้น ๑

อนึ่งในเนื้อความบางตอน ข้าพเจ้าเห็นว่าเป็น
การขุดเยอรุงรังก็ตัดทอนให้สั้นลงบ้าง แต่ก็ไม่ให้
เสียความ ส่วนคำพูดที่ไม่ค่อยได้ความตามสมัยก็
ได้เพิ่มเติมเข้าบ้าง เพื่อเป็นทางเข้าใจง่าย ๑

เพราะฉะนั้นถ้าตำราฉบับนี้ มีขาดตกบกพร่อง
ไปบ้างก็ดี คำพูดหรืออักษรตลอดถึงวรรคตอนก็ดี
หากมีผิดพลาดไปบ้าง ขอท่านให้อภัยแก่ข้าพเจ้า
ด้วย ๑

ด้วยความนับถือ

ศ.ถ. ผู้รวบรวม

สรรพคุณยา

คัมภีร์สรรพคุณยา เป็นสิ่งสำคัญประการหนึ่ง
ที่หมอจะต้องเรียนรู้ ไม่เช่นนั้นก็จะไม่รู้จักในการ
ที่จะประกอบยาแก้ไข้ตามส่วน หรือว่าไม่รู้จักจัก
ถอน แลเพิ่ม เต็มให้ ถูกต้องตาม ลักษณะ อาการไข้
เพราะการแก้โรค ต้องแก้ไข้ให้ถูก ต้องตามรส แห่งยา
เหตุที่ยากก็มีหลายรสโรคก็มีหลายอย่างด้วยกัน

เพราะฉะนั้นท่านจึง กล่าวไว้ว่าสรรพคุณยาเป็น
สมบัติของหมอส่วนหนึ่ง ท่านจึงจัดเป็น ๓ ประ
เภท คือ ประเภท ๒ ประเภท ๔ ประเภท ๕
และท่านจัดรสยาตามประเภทเป็น ๓ ชั้นตั้งเป็น
ประธานก่อน คือ:— ๑ รสยาเย็น ๒ รสยาร้อน
๓ รสยาสุขุม รวมเป็น ๓ ประเภท ในประเภท
หนึ่ง ๆ ท่านประมวลไว้ดังนี้

๑. รสยาเย็น ได้แก่อำพวกเกษรดอกไม้

ต่าง ๆ ใบไม้บางชนิดที่ไม่ร้อน สัตตะเขา เนาว
เขียว และของขำระเผาให้เป็นถ่านแล้ว ปรุงขึ้น
เป็นยา เป็นต้นว่า ยามหานิล ยามหากาฬ
สำหรับแก้ในทางเตโชธาตุ ดังนี้ ๆ

๒. รสยาร้อน ได้แก่จำพวก เบญจกูด หรือ
ตรีกะตุก ตรีสาร หัสศุณ ขิง ข่า โพล ปรุง
ขึ้นเป็นยา เช่นยาเหลืองต่าง ๆ สำหรับแก้ใน
ทางลม เป็นต้น ๆ

๓. รสยาสุขุม ได้แก่จำพวก โกฏฐ์ทุกชนิด
เทียนทุกชนิด กฤษณา กะลำภัก ขอนดอก
ชะลูด อบเชย เป็นต้น ปรุงขึ้นเป็นยา เช่นยา
หอมต่าง ๆ สำหรับแก้ในทางโลหิต ๆ

ท่านจัดประเภทเป็น ๔ ตามธาตุดังนี้

๑. รสยา ฝาด, เค็ม, หวาน, มัน, ชอบ
โรคอันเกิดเพื่อ ปรู่วีฬการ ๆ

๒. รสยา ขม, เปรี๊ยว, เมา, ชอบโรค อัน

เกิดเพื่ออาโปธาตุพิการ ๆ

๓. รสขม เย็น, จืด, ชอบโรคอันเกิดเพื่อ
เตโชธาตุพิการ ๆ

ท่านจำแนกรสยาไว้เป็น ๔ ตามลักษณะดังนี้

๑. รสยาฝาด ชอบเสมาน

๒. รสยาหวาน ชอบชุ่มซาบตามเนื้อ

๓. รสยาเมาเบื่อ ชอบแก้พิษ

๔. รสยาขม ชอบแก้ทางโลหิต

๕. รสยาเผ็ด, ร้อน, ชอบแก้ลม

๖. รสยารมย์ ชอบแก้เส้นเอ็น

๗. รสยาหอม, เย็น, ชอบชื่นใจ

๘. รสยาเค็ม ชอบซาบไปตามผิวหนัง

๙. รสยาเปรี้ยว ชอบกัดเสมหะ

หมวด ๑

สรรพคุณยารสฝาด

- ๑ สมอบุตรีนา ผลมีสีฐานสามเหลี่ยม มีรสฝาด แก้บิดมูกเลือด
- ๑ ผลสมอพิเภก มีรสฝาด รู้แก้โรคอันเกิดแก่จักษุ รู้แก้โรคอันบังเกิดแต่ธาตุกำเริบแต่ไขจับ รู้บำรุงธาตุและแก้ริดสีดวง เมล็ดในนั้นรู้แก้บิดทั้งปวง ใบรู้แก้บาดแผลทั้งปวง อันประกอบไปด้วยพยาธิ ดอกนั้นรู้แก้โรคแก่จักษุ เปลือกรู้แก้ในทางบัสสาวะพิการ แก่นนั้นรู้แก้ริดสีดวงพลวก รากนั้นรู้แก้โลหิตอันทำให้ร้อนต่าง ๆ
- ๑ ฝางเสน รสฝาด รู้แก้ลมและเสมหะและดีทำลายเสียซึ่งโลหิตอันไม่บริสุทธิ์ให้บริบูรณ์
- ๑ โฝงผาง รสฝาด ใบรู้แก้โรคในปาก แก้เหงือกพื่นอักเสบ รากรู้ระบายทางอุจจาระและขับน้ำเบาให้เดินสะดวก

๑ ใบฝรั่ง มีรสฝาด รุ้ใช้ภายนอกให้ดูดกลิ่น
เหม็น ดูดน้ำเหลือง น้ำหนอง และถอนพิษ
บาดแผล ฯ

๒ พุดซาทั้ง ๕ มีรสฝาด รุ้แก้พิษ แก้บวม
และฝีทั้งปวง และแก้ตกโลหิต แก้ลมท้อง ฯ

๓ มะขาม กะเพาะ มีรสฝาดเพื่อน แก้รุ้
กล่อมเสมหะและโลหิต เปลือกรุ้สมานแผล
ต่าง ๆ ฯ

๔ มะเขือแพะ มีรสฝาด รุ้กระทำให้อาหารงวด
บำรุงไฟธาตุ ฯ

๕ มะเดื่อปล้อง มีรสฝาดเพื่อน รุ้แก้เม็ดฝี
แก้พิษในกระดูก ฯ

๖ มะเดื่อดิน มีรสฝาดเพื่อน รุ้แก้ประดงแล
ฝีภายใน ฯ

๗ มะเดื่อชุมพร มีรสฝาด รุ้แก้ไข้ แก้ลม
กล่อมเสมหะแลโลหิต ฯ

๑ มะเคื่อดง มีรสฝาด รูก่อมออกจาระแลแก้
ประดง ฯ

มะม่วง
สี

๑ มะขวิด มีรสฝาดเพื่อน ใบรูก่อบวม แก้
พยาธและฝเปื่อยพัง แก้ท้องและตกโลหิต ฯ

๑ มะม่วงทั้ง ๕ มีรสฝาด รูก่อพยาธ ฝเปื่อย
เน่า แก้บวมแลดับพิษทั้งปวง ฯ

๑ แมงคุด มีรสฝาด รูกุมธาตุ แก้ลงแลสมาน
แผล ชำระล้างแผลทุกชนิด ฯ

๑ สมอเทศ มีรสฝาด รูก่อเสมหะแลลม ฯ

๑ สมอคิงู มีรสฝาดขม รูก่อพิษดีแลพิษ
โลหิต ฯ

๑ สะเดาใหญ่ มีรสฝาดเย็น รูก่อธาตุ กระทำ
ให้อาหารงวด แก้พิษทั้งปวง แก้โรคในลำคอ
แก้โลหิตแลดี ดอกแก้ริดสีดวงในลำคอจุมแม่
พยาธไต่อยู่ ลูกรูก่อลมหทัยวาทและลมสัตว์ตตะวาท
แก้บิดมูกเลือด กะพแก้ดี แลแก้บ้าเพอคั้ง

แก่นรู้แก้ลมทำให้เหี่ยรราก แลลมเสมหะอัน
 บูดอยู่ภายใน หรือแก้เสมหะในลำคอให้ตก ฯ

๑ สีสี่เสียดทั้ง ๒ มีรสฝาด รู้แก้ท้องให้ปิด
 ธาตุแลสมานแผล ฯ

๒ สารส้มดิบ มีรสฝาดเพื่อน รู้ขับน้ำเบาให้
 บริสุทธิ์ และฟอกโลหิต สมานแผลแตกผ้า
 ห้ามเลือด ฯ

๓ สารส้มสะอาด มีรสฝาดน้อย รู้แก้เม็ดผื่นคัน
 แก้สิวที่หน้า แก้ชันตุพุงอง ฯ

๔ สำโรง มีรสฝาดน้อย รู้กล่อมเสมหะแล
 อูจจาระให้เป็นปกติ ฯ

๕ หางกราบ มีรสฝาด รู้กล่อมเสมหะ ฯ

๖ อ้อยข่าง มีรสฝาดเย็น เปลือก รู้ดับพิษ
 ต่างๆ และสมานเสมหะ ราก รู้แก้มุตตกิต
 แก้เลือดแลความร้อน แก้จักษุโรค ฯ

๗ กล้วยไม้ มีรสฝาดเพื่อน รู้แก้ท้องบวม

แก้ท้อง ใบริ้ดบพิษทั้งปวงให้เย็น ๆ

๑ กล้วยตบ มีรสฝาด ราก รุ้แก้กระหายน้ำ
แลแก้ร้อนภายใน แก้พิษภายนอก ๆ

๑ เปลือกข่อย มีรสฝาด รุ้กล่อมเสมหะแล
อาจมี แลห้ามฟอง ใช้เป็นยาคุมดี ๆ

๑ ขมิ้นอ้อย มีรสฝาดเพื่อน รุ้แก้ไข้ให้ครัน
เนื้อตัว แลรักษาตำไส้ ๆ

๑ คาง มีรสฝาดเพื่อน รุ้แก้พิษชเบื้อยเน่า
แก้ท้อง หรือตกโลหิต แก้บวม แก้ฝี แก้
ปวดบาดแผล แก้พิษงู แลฟกบวม แก้คุดทะราด
จำเริญธาตุ แลแก้ไข้อันเกิดแต่จักษุ ๆ

๑ คัดเค้า มีรสฝาด รุ้แก้ไข้ แก้เสมหะแล
โลหิต ใบริ้ดบโลหิตช่าน ดอกแก้โลหิตในดวง
กำเตา ผล รุ้ขับโลหิตเน่าให้ตก ต้นแก้โลหิต
ระดูร้อนให้บริบูรณ์ รากรุ้แก้ปีตตะโรค ๆ

๑ ใบงัว มีรสฝาดเย็น รุ้ดบพิษฝ้แลอักเสบฟก

บวม แก้หัวดาวหัวเดือนแลหัวล้ามะลอก ฯ

๑ จาก ใบ มีรสฝาด รู้แก้ลมจรต่างๆ กัด

เสมหะแลค้ำพิษทั้งปวง ฯ

สังฆามจรี มีรสฝาดสมาน เปลือก รู้แก้โรคอัน

เกิดจากปาก ลำคอแลเหงือกพัน ห้ามโลหิตตก

ใน แก้ริดสีดวงทวารหนัก แก้ท้องอืด เม็ดรูลู

แก้กลากเกลื้อนแลโรคเรื้อน ใบ รู้ดับพิษต่างๆ ฯ

จิก มีรสฝาด รู้แก้ปวดศีรษะ แก้โรคระดู

สตรี แก้ลักปิดแลแก้เสมหะ ฯ

๒ ตะขบ มีรสฝาด รู้กล่อมเสมหะแลอาจมน ฯ

๓ ตาเสือ มีรสฝาด เปลือก รู้กล่อมเสมหะ

แลโลหิต ฯ

๔ เถาคูย มีรสฝาด รู้แก้ประดงเข้าข้อ แก้ลม

ในข้อ ในกระดูก มีอาการให้มือเท้าอ่อนเพลีย ฯ

๕ ทองป่า เปลือก มีรสฝาด รู้แก้ท้องอืด แก้

บิด แก้พยาธิ ฯ

- ๑ ทูเรียน มีรสฝาดสมาน รากรู้แก้ในกองธาตุ
 ไบ รุขับบุพโพให้ตกแผลขับพยาธิ ผลดิบ รุแก้
 อุทรโรค แก้ลักปิดลักเปิด ฯ
- ๒ โทงเทง มีรสเปรี้ยวเย็น รุดับพิษภายใน
 แผลแก้ร้อนภายใน ฯ
- ๓ ทองสัมฤทธิ์ มีรสฝาดขม รุแก้ทำให้ปราศ-
 จากมลทิน ให้ร่างกายอ่อนใส รุระงับปีศาจ และ
 เสมหะ ฯ
- ๔ น้อยโหน่ง มีรสฝาด ไบ รุแก้ฟกบวม
 และฆ่าพยาธิผิวหนัง ผลดิบ แก้โรคทรางและ
 โรคบิด รุขับกิมิชาติ ฯ
- ๕ หนามหัน มีรสฝาด เปลือก รุขับโลหิต
 กล่อมเสมหะ แก้ไข้ทับระดู ฯ
- ๖ นนทรี มีรสฝาด เปลือก รุขับโลหิต กล่อม
 เสมหะแลโลหิต ฯ
- ๗ เปลือกทองป้า มีรสฝาด รุแก้ท้องอืด แก้

บิต แก้วพยาธ ๓

๑ เปลือกมะตูม มีรสฝาด รุ้แก้งท้อง แก้ว

บิต แก้วพยาธ ๓

๑ ทองกวาวทั้ง ๒ มีรสฝาดหวาน รุ้แก้งลม

อำมะพาธแลแก้วโลหิต ๓ *รวม ๗๓* *รวม ๑๑*

หมวด ๒

สรรพคุณยารสหวาน

๑ ขิงแห้ง มีรสหวาน แก้วพรดัก แก้วไขจับ
แก่นอนไม้หลับ แก้วลมพานไส แก้วลมแน่นใน
ทรวง แก้วลมเสียดแทงคลื่นเหียร ๓

๒ กะจับ มีรสหวานเย็น รุ้บำรุงกำลังแลบำรุง
กุมารในครรภ์ ๓ *รวม ๗๖*

๓ กรรณิกา มีรสหวานฝาด ต้น รุ้แก้ปวด
ศีรษะ ใบรุ้บำรุงดี ดอก รุ้แก้เวียนศีรษะ และ

ไข้วับ ราก ฐู่แก่้พรรดัก มีอาการผูกเป็นก้อน
และเจริญสุขชาติ แลทำให้มีกำลัง ประหารเสีย
ซึ่งลมแลดี แก่ผมหงอก แลทำให้ผิวกาย
ผ่องใส ฯ

๑ ข้าวอก มีรสหวานเย็นมัน ฐู่บำรุงให้เกิด
กำลัง ฯ

๑ ไข่เน่าตัน เปลือก รสหวานชุ่ม ฐู่แก้ตาล
ทรายและอาจมีให้เสีย ฯ

๑ เข็มขาว รากมีรสหวาน ฐู่แก้จักษุโรคทั้งปวง
ให้รู้รสอาหาร ฯ

๑ คำฝอย ดอกมีรสหวาน ฐู่บำรุงโลหิตแลน้ำ
เหลืองให้เป็นปกติ และมิให้บังเกิดเป็นโทษ และ
แก้เสบร้อน ฯ

๑ ดอกคำไทย มีรสหวาน ราก ฐู่บำรุงบุพโพ
โลหิตให้บริบูรณ์ แก้เสบร้อน คั้น แลแก้มิให้
พิษเกิดขึ้น ฯ ๑๒๖ ๑๒๗ ๑๒๘

- ๒ จิงจ้อแดง มีรสหวาน ราก รู้แก้เสมหะแล
ลมดี กระทบอาหารในงวด ประหารเสียซึ่งเคโช
อันกล้าให้ถอย ๆ
- ๓ จิงจ้อขาว มีรสหวาน มีคุณอ่อนกว่าจิงจ้อ
แดง แต่รู้แก้โรคอย่างเดียวกัน ๆ
- ๔ ชะเอมป้า มีรสหวาน รู้แก้กระหายน้ำ ๆ
- ๕ หญ้าคา มีรสหวานเย็น รู้ขับปัสสาวะแลแก้
น้ำเบาแดงให้เป็นปกติ ๆ
- ๖ หญ้าป็นตอ สีส้มมีรสหวานมัน รู้บำรุงกำลัง
บำรุงปอด แลดับหัวใจให้ชุ่มชื้น ๆ
- ๗ ตาลตะโหนดนต มีรสหวานเย็น ดับพิษทราง
และชุกำลังทำให้ดวงจิตต์ชื่นบาน ๆ
- ๘ ตาลหม่อน มีรสหวานชุ่มเย็น รู้แก้ตาล
ทราง บำรุงเนื้อให้ชุ่มชื้น รู้คุมธาตุให้เป็นปกติ ๆ
- ๙ เตยหอม มีรสเย็นหวาน รู้บำรุงหัวใจให้
ชุ่มชื้น ๆ

- ๑ น้ำอ้อยแดง มีรสหวานหอม รุ้แก้ลมแตก
 กำเดา ๆ
- ๒ น้ำอ้อยขบ มีรสหวาน รุ้เจริญอาหารเป็น
 ปกติ ๆ
- ๓ น้ำอ้อยเผา มีรสหวานสนิท รุ้บำบัดเสมหะ
 ให้กระจ่าง ๆ
- ๔ น้ำอ้อยต้ม มีรสหวานยิ่ง รุ้แก้ไข้สัมประชวน
 แก้หืดและไอ ๆ
- ๕ น้ำอ้อยสด มีรสหวานเย็น รุ้แก้กำเดาแตก
 ลม กระจายเสมหะ แก้ไข้สัมประชวน และ
 ผายธาตุ แก้หืดไอ ทำให้เกิดกำลังและเจริญอายุ
 วัฒนะ ขับปัสสาวะให้เฟื่องดี ๆ
- ๖ น้ำตาลทรายแดง มีรสหวาน รุ้ขับน้ำเหลือง
 บำรุงทางปัสสาวะให้บริสุทธิ์ ๆ
- ๗ น้ำตาลกรวด มีรสหวานเย็น รุ้บำรุงกำลัง

เสมหะจุกลำคอ ทำให้ชุ่มคอ ไข้แทนขันทศ- ยิมวิกรม
กรได้ ฯ

๑ น้ำตาลจาก รสหวานเย็น รุสमानริดสีดวง
ในช่องทวาร ฯ

๑ น้ำตาลหม้อ มีรสหวานชื่น รัชกำลังและ
เลือดลม ให้ชุ่มชื่น ฯ

๑ น้ำมะพร้าวอ่อน มีรสหวานหอม รัชกำลัง
แลบำรุงกุมารในครรภ์ให้มีกำลัง ฯ

๑ น้ำผึ้ง มีรสหวาน ร้อน ผาด รัชผายธาตุแก้
พอมแห้ง ฯ

๑ นานมคน มีรสหวานเย็น รัชทำให้เกิดกำลัง
ดับพิษอักเสบ แก้พรรดิก ฯ

๑ นานมวัว มีรสหวานมัน รัชบำรุงกำลังให้เกิด
แลทำให้เกิดความกำหนัด ฯ

๑ นานมโค มีรสหวานมัน รัชแก้ลมอันเย็น
แก้บัสสาวะพิการแลเจริญไฟธาตุ ฯ

๑ มหาหิงค์ มีรสหวาน เผ็ด รู้แก้พรรดิก
อันผูกเป็นก้อน แก้อัณโรค ๔ ประการ มีอาการ
เสียดแทง กระทบให้อาหารงวด บำรุงธาตุแล
บำรุงเสมหะให้ตก แก้ไอ แก้ไข้สันนิบาต แก้
น้ำลายเหนียว ฯ

ขมหวาน ๑ ลูกขอม มีรสหวานเปรี้ยว รู้แก้อาเจียร แก้
ร้อนในอก ฯ

๑ ลำโพง มีรสหวานเมา รู้ดับพิษไฟแลดับพิษ
กาฬทั้งปวง ฯ

ขมหวาน ๑ สับปะรด มีรสหวานเย็น เน่า รู้ขับปัสสาวะให้
คล่อง แก้เนื้อง ไบสด รู้ฆ่าพยาธิแลขับพยาธิใน
ท้อง ถ่ายทางอุจจาระ ผลดิบ ห้ามโลหิต แก้
ทางปัสสาวะ ฆ่าพยาธิแลโลหิตระดู ผลสุก รู้
ขับเหงื่อ ขับน้ำปัสสาวะแลบำรุงกำลัง ฯ

๑ สุพรรณทลิกา มีรสหวาน รู้ทำให้ร่างกาย
สมบูรณ์ ทำให้รู้รสอาหาร แก้ลมแก้ฟอมแห่ง ฯ

หมวด ๓

สรรพคุณยาธาตุน้ำ

๑ กระตุงหมาบ้า มีรสเบื่อ รากรูกระตุงพิษ แก้
ฝีภายใน ขับทางบัสสาวะ และกระทำให้น้ำเบา
คล่องเป็นปกติ ฯ

๑ กระตุงลิง เถามีรสเมา รุแก้พิษทั้งปวง ฯ

๑ กระเทียม หัวมีรสเมา รุแก้พิษต่าง ๆ มี
คุณเช่นหนอนตายยาก ฯ

๑ ยาข้าวเย็นโคกแดง มีรสเมาเบื่อ ต้นรุแก้
อินโรค ๔ ประการ ใบรุแก้ไข้เหนือแลสนนิบาต
ดอกรุแก้พิษงูเห่า ผลรุแก้ลมแลเร็ดสีดวง หัวแล
รากรุแก้พิษในท้อง ฯ

๑ ยาข้าวเย็นโคกขาว มีรสเมาเบื่อ ต้นรุแก้พิษ
งูดินมีรูปดังเฉลน ใบรุแก้ฟกบวม ดอกรุแก้

มะเร็งแลคุดทะราด ผลรู้แก้อันตะอุง รากแลหัว
รู้แก้อันตะ ๑

๑ กวยบ่า มีรสเมาเบือ รู้แก้อันตะ เมล็ด
แก้อันตะผัวหนังแลเร็ดสีดวง ๑

๑ ขันทองพญาบาท มีรสเมาเพื่อน รู้แก้อันตะ แล
ลมอันเป็นพิษ ๑

๑ ข่อย มีรสเมาเบือ เปลือกรู้ดับพิษในกระดุก
ในเส้น เอ็น แก้อันตะทางพื้น กระทำพื้นให้ทัน ๑
พญามือเหล็ก มีรสเมาขม รู้ตัดรากไขดับพิษ
กษัยแลดับพิษโลหิต ๑

๑ สะบ้าทั้ง ๓ มีรสเมามัน ไขหุงเป็นน้ำมันทา
แก้อันตะผัวหนัง แก้อันตะเบือพญาทั้งปวง ๑

๑ สารหนู มีรสเมาเบือ รุมาแม่พญาต่างๆ เป็น
ยาเบืออย่างแรง ๑

๑ กระดุกงูเหลือม มีรสอันเบือเมา รู้ดับพิษกาฬ
แก้อันตะ ไขทั้งกินทั้งทา ๑

๑ เบญจกานี มีรสเมาฝาด รู้แก้ลมปวดเบ้ง แล
ปวดมดลูกสมานแผล ฯ

๑ กันทา มีรสเมา รู้เจริญอาหาร ชูกำลัง แต่
ทำให้ใจสะดุ้งกลัว ฯ

๑ ขอบชะนางแดง มีรสเบื่อ รู้แก้พิษเบื่อพยาธิ
ตาลทราย ฯ

๑ ตาลชะโมย มีรสเบื่อ รู้แก้พิษทุกชนิดแล
แก้ตาลทราย ฯ

๑ ตาลเสียน มีรสเบื่อจืด รู้กล่อมอาเจมให้เป็น
ปกติ ฯ

๑ ถอบแถบ มีรสเบื่อเย็น รู้ถ่ายพิษตาลทราย
แลตัดรากตาลชะโมย ถ่ายโทษเสมหะแลลม ฯ

๑ ฟักขาว มีรสเย็นเบื่อ รู้ถอนพิษแลดับพิษ
ทั้งปวง ฯ

๑ สะแก มีรสเบื่อ รู้ขับพยาธิในท้อง แก้
ตาลทราย ฯ

๑ ขี้เหล็ก มีรสขม ใบรู่แก่้มฤตกิต ดอกรู่แก่้
 โลหิตแก่นอนไม่หลับแคะรังแค เปลือกรู่แก่้ริดสี-
 ดวง กระจุกรู่แก่้โลหิตอันทำให้ระส่ำระสาย แก่น
 รู่แก่้ลมอันทำให้เย็นทั่วทั้งกาย แลรู่แก่้พยาธิใน
 ท้องให้ตก ใสรู่แก่้โลหิตอันขึ้นเบื่องบน แลแก่้
 โลหิตอันทำให้ระส่ำระสายในท้อง แก่้โลหิตอัน
 ทำให้เสบในจักษุทวาร รากรู่แก่้ไขอันทำให้หนาว
 แลแก่้โรคอันเป็นชินธาตุ ฯ

๑ ราชพฤกษ์ มีรสขมหวาน ใบรู่แก่้แม่พยาธิ
 ทั้งปวง ดอกรู่แก่้บาดแผลอันเรอรัง ฝักรู่แก่้
 เสมหะให้ตกแลแก่้พรรคิก เปลือกรู่แก่้เนื้อและ
 หนังให้ตั้งมั่นบริบูรณ์ กระจุกแก่้รามะนาศ แก่นรู่
 แก่้ใส่เดือนในท้องให้ตก รากรู่แก่้แม่พยาธิคือคุด-
 ทะราดให้ตาย รู่แก่้ไขจับ ฯ

๑ ชุมเห็ดไทย รสขม รู่แก่้ไขเพื่อวาโยแลเสมหะ
 แก่้หัด แก่้คุดทะราด ผลรู่แก่้ฝักบวม ฯ

๑ ชุมเห็ดเทศ รสขมมัน ใบรุ่ม่าพยาธอันเดิน
ตามผิวหนัง ดอกรุกระทำให้ผิวหนังบริบูรณ์งามดี
มีสี่มีใบ ผลรุ่ม่าพยาธในท้องให้ทำลาย ต้นรุ่ม่า
คุดทะราดแลเกลื่อนกลากทั้งปวง รากรุ่ม่าหัดแล
สัวให้เกิดตามผิวหนัง ฯ

๑ บวบขม มีรสขมจัด รุ่ม่าริดสีดวงอกแลหัด
รุ่ม่าระเสี่ยซึ่งเสมหะ ฯ

๑ เสนียด มีรสขม ใบรุ่ม่าแผลในลำคออันเป็น
โรคคุดหนามก้านบัว แก่ม่าพยาธในไรฟัน รุ่ม่า
เสี่ยซึ่งรัตตะปีตะโรคแลไข้จับ แก่ม่าคุดทะราดแล
ฟกบวม กระทำผิวหนังให้ผ่องใส ฯ

๑ โคนกกระออม รสขม เถารุ่ม่าไข้จับ ใบรุ่ม่า
หัดแลไอ ดอกรุ่ม่าโลหิตในท้องให้ตก ผลรุ่ม่า
จตุรการเตโชให้บริบูรณ์ รากรุ่ม่าตาเป็นต้อแลแก
พิษงูเห่า ฯ

๑ จิงจ้อ มีรสขม รุ่ม่าเสมหะ, ลมแลดี กระ-

ทำให้อาหารงวด ประหารเสียซึ่งเตโชอันกล้าให้
ถอยลง ๆ

๕ ตองแตก มีรสจัดขม รู้แก่โรคอันบังเกิดแต่
แม่พยาธิ รู้แก่เสมหะแลฟกบวม ทำลายอุจจาระ
อันกล้าให้ตก ๆ

๖ ทนดี รู้แก่โรคอันบังเกิดแต่ลมแลเสมหะ แก่
โรคในกองประเมหะ ๒๐ ประการให้ถอย แลดับ
เตโชธาตุ กระทำมิให้อุจจาระผูกเข้าได้ ๆ

๗ สลอล มีรสขมร้อน ไบรู้แก่ตะมอยแก่ไส้ด้วน
ไส้ลาม ดอกรู้ฆ่าแม่พยาธิอันบังเกิดแต่กลากและ
คุดทะราด ผลรู้แก่อัมพฤษ์ดับเตโชมิให้เจริญ
เปลือกรู้แก่เสมหะอันคั่งค้างอยู่ในลำคอและทรวง
อก รากแลไส้สั้น รู้แก่โรคเรอนกฤษ์ทั้งและแก่
ริดสีดวงพอมเหลือง ๆ

๘ บรเพ็ดและชิงช้าชาติ รสขมมัน มีคุณอย่าง
เดียวกัน ต้นรู้แก่พิษฝาดาย แก้ไขเหนื่ออันเกิด

เพื่อโลหิต แก้ฝีกาพอันเกิดเพื่อฝดาศ แก้ตรีโทษ
 รุกะทำให้เกิดกำลัง เจริญเพลิงธาตุให้บริบูรณ์
 แก้กระหายน้ำอันเป็นเพราะโลหิตแลลวม แก้สะอึก
 แลสมุฏฐานกำเร็บ ไบรูฆ่าแม่พยาธิในท้องในพื้น
 แลในหูให้ตก ผลรู้แก้เสมหะอันเป็นพิษ รากรู้
 แก้โลหิตอันเป็นพิษไข้เหนื่อแลสันนิบาต ฯ

๑ บรเพ็ดพุงข้าง มีรสขม ต้นรู้แก้ลมแน่นใน
 ทรวงให้กระจาย ไบรูบำรุงซึ่งไฟธาตุ ดอกรู้ฆ่าแม่
 พยาธิอันบังเกิดแต่โรคเรื้อนแลกษุณฺฑ์ ผลรู้กระทำ
 ให้อาหารงวด หนามรู้แก้โลหิตอันเน่าในท้องให้
 ตก แก้เสมหะในคอแลทรวงอกให้เป็นปกติ ฯ

๑ ผักเสี้ยนไทย มีรสขม ต้นรู้แก้โลหิตอันเน่า
 กระทำให้จับสะท้าน ดอกรู้แก้โลหิตแห่งสตรีอันอยู่
 ในเรือนไฟ ผลรู้ฆ่าไส้เดือนในท้องให้ตาย ไบรู
 บำรุงเสมหะให้เป็นปกติ รากรู้แก้ลมอันเป็นพิษ ฯ

๑ ขกาแดง มีรสขมจัด รุกะทำให้ถ่ายแลบำรุงน้ำดี

ถ่ายล้างโทษเสมหะให้ตก ดับพิษเสมหะและ
โลหิต ฯ

๑ จันทน์ชะมด มีรสขมหอม รุบำรุงดวงจิตต์มี
ให้ชุ่มมัว ฯ

๒ จันทน์เทศ มีรสขมร้อน แก่นรู้แก้ไข้ดีเดือด
ดีปลั่ง แก้ไข้อันมีอาการให้กลุ่มอกกลุ่มใจ ตาลอย
เปลอสติ และบำรุงดับ ปอด หัวใจ น้ำดี ให้เป็น
ปกติ ลูกรู้แก้กระหายน้ำแลเมื่อกำลัง แก้ลมจุก
เสียด แก้กำเดา ฯ

๓ จันทน์แดง มีรสขมเย็น รุแก้ไข้อันบังเกิดแต่
ทรางแลดี บำรุงหัวใจให้ชุ่มชื้น แก้ลักปิดแลบาด
แผล แก้ไข้วัตตปิดตะ ฯ

๔ หญ้าไทร มีรสขมจืด รุชำระล้างทางบัสสาวะ
ให้เป็นปกติดี ฯ

๕ หญ้าแห้วหมู มีรสขมมัน รุแก้ไข้ทุกอย่าง
บำรุงกองบัสฐาตุ ทำให้เป็นยาอายุวัฒนะ ฯ

๑ ดัสต์วี รสขมหวาน รู้ดับพิษภายใน แก้พิษ
เพื่อคลั่ง บำรุงน้ำดี ทำรสยาให้เดินสะดวก กระทำ
ให้ใจชุ่มชื้น ฯ

๒ น้านมราชสีห์ ต้นมีรสขม รุ้คุมธาตุแลบำรุง
กำลัง กระทำให้เกิดน้านม ฯ

๓ น้อยหน้า มีรสขมร้อน ใบรุ้แก้ฟกบวมแลเมา
พิษผิวหนัง กลากเกลื่อน รุ้ขับกัมชาติในอุทร
เปลือกรุ้สมาน รากรุ้ระบาย ฯ

๔ ผักขวง มีรสขม รุ้บำรุงน้ำดีให้เป็นปกติ ฯ

๕ ผักบุงล่อม มีรสขม รุ้แก้พิษทั้งปวง ฯ

๖ ผักหนอก มีรสขมฝืด รุ้แก้เมื่อยขัด แก้
ลงท้อง เป็นยาอายุวัฒนะ ฯ

๗ ฝิ่นต้น มีรสขม เปลือกรุ้แก้ลมแก้เมื่อยแล
รุ้คุมธาตุให้ปกติ แก้ลงท้องปวดมวน ฯ

๘ พญามือเหล็ก มีรสขมเมา รุ้ตัดรากไข้ ดับ
พิษกษัยแลโลหิต ฯ

- ๑ ผิวมะกรูด มีรสขมเผ็ด รุ้แก้ในกองลมแล
ผิวเส้น ๆ
- ๑ มะค้ำไก่ มีรสขมเบื่อ รุ้แก้ภัยแลกระทำให้
เส้นหย่อน ๆ
- ๑ มะค้ำคัควาย มีรสขมฝาด ลูกรุ้แก้กาฬภายใน
และค้ำพิษ ๆ
- ๑ โมกมัน มีรสขมฝาด รุ้แก้เลือดแลเสลด สุม
ฝอนเบื่อพิษแลแก้บวม ๆ
- ๑ ยาข้าวหอม มีรสขม รุ้แก้ลงท้อง แก้โลหิต
แก้สะอึก ๆ
- ๑ ยาตำ มีรสขม รุ้ถ่ายลมเบองสูง กัดฟอก
เสมหะและโลหิต ๆ
- ๑ ระย่อม มีรสขม รุ้แก้ไข้จับอันทำให้หนาว
ดอกรุ้แก้โรคอันเกิดแต่จักษุ เปลือกรุ้แก้ไข้สันนิ-
บาตแลไข้เพื่อพิษ กะพ้ทำโลหิตให้ตั้งเป็นปกติ
ไ้รุ้แก้ไข้อันร้าย รากรุ้แก้ลมอันธพฤษ ๆ

- ๑ ระกำป่า มีรสขมหวาน รุ้แก้ไฟแก้คุดทะราด
แก้พิษไฟแก้กำเดาเสลดแลไข้สำประชวน ฯ
- ๑ รักดำ มีรสขมฝาด ลูกรุ้ทำให้อาหารงวด แก้
ปาก คอ กระทำให้ฟันทน แก้คุดทะราดแตริดสี-
ดวงทวาร แก้ไส้เลื่อนในกะเพาะ ฯ
- ๑ หัวหวายขม มีรสขมเย็น รุ้แก้ไขเพื่อดีและ
โลหิต แก้ร้อนภายใน ฯ
- ๑ สมอด้งู มีรสฝาด รุ้แก้พิษดีแลพิษโลหิต ฯ
- ๑ สมอทะเล มีรสขมเผื่อน รุ้แก้ลมในกระดูก
แตกษัย ขับโลหิต ฯ
- ๑ ห้อระดานกลีบทอง มีรสขมปร่า รุ้กัดเม็ดไฟ
แลผสมขันท้งปวง ฯ
- ๑ เต้าเกียด มีรสขม รุ้แก้ตับทรุด ดับพิษที่ตับ
ปอดแลหัวใจ ฯ

หมวด ๕

สรรพคุณยารสเผ็ดร้อน

- ๒) กะชาย มีรสเผ็ดร้อน แก้ไขอันบังเกิดในปาก
ในคอ แลแก้มุตตกิต แก้ลมในดวงหทัย ฯ
- ๑ กะเพราแดง มีรสปร่าเผ็ด รุตั้งธาตุ แก้ปวด
ท้อง ฯ ขน และแก้ลมตาลทราย ฯ
- ๒ กะเพราขาว มีรสปร่าเผ็ดอ่อน รุตั้งธาตุ แก้
ปวดท้อง ฯ ขน และแก้ลมตาลทราย ฯ
- ๓ พริกไทย มีรสเผ็ดร้อน ใบรุแก้ลม ๖ จำพวก
และตั้งจตุรธาตุให้มัน เมล็ดรุแก้ลมอันชพฤษ
แลมุตตมาฏ รุดับเสมหะอันพุ่งสร้านในห้วงดลง
บำรุงธาตุให้เป็นปกติ รุแก้สรรพลมทั้งปวงอัน
บังเกิดในทรวง ดอกรุแก้จักษุแดงดังโลหิต เกรือ
รุแก้ือติสารโรค แก้เสมหะอันคั่งค้างอยู่ ฯ
- ๑ ข้ำพลู มีรสเผ็ดร้อน รากรุแก้คุดเสมหะ ต้น

รู้แก้อุระเสมหะ ผลรู้แก้อเสมหะ ใบรู้กระทำ
ให้เสมหะงวด ฯ

๖ สะค้าน มีรสเผ็ดร้อน เถารู้แก้อันบ้งเกิด
ในกองธาตุ แลกองสมุฏฐาน ใบรู้แก้อในกอง
เสมหะ ผลรู้แก้อันบ้งเกิดในทรวงอก รากรู้
แก้ออันประกอบไปด้วยหืด ดอกรู้ทำลายลมอัน
มีพิษ คือพิษอัมพฤกษ์แลบัตตมาฏอันเกิดแต่กอง
พรวรคิก ฯ

๗ เจตมูลเพลิงแดง มีรสร้อน รากรู้แก้อจตุรการ
เตโชให้บริบูรณ์ ดอกรู้แก้อพัทฐบัตตะสมุฏฐาน
ใบรู้แก้อพัทฐบัตตะสมุฏฐาน ต้นรู้แก้อโลหิตอัน
บ้งเกิดแต่กองกำเดา ฯ

๘ เจตมูลเพลิงขาว มีรสร้อน รากรู้กระจายกอง
วาโยแลโลหิตอันมีพิษ ใบรู้แก้อวาโยในกองเสมหะ
ดอกรู้แก้อจักษุโรค ต้นรู้ชำระโลหิตอันเป็นมลทิน
ให้แตกเสีย ฯ

- ๑ กานพลู มีรสเผ็ดร้อน รุ้กระจายเสมหะอันข้น
แก้เสมหะอันบังเกิดในโลหิตแลดี แก้รัตตปีตตะ
โรคแลหืด กระทบให้อาหารงวด ฯ
- ๒ กะเทียม มีรสเผ็ดร้อน หวีร้แก้เสมหะและลม
แก้เกลื่อนกลาก ไบร้กระทบให้เสมหะแห้ง และ
กระจายโลหิต แก้ลมอันปวดมวน ฯ
- ๓ ผักเสี้ยนผี มีรสเผ็ดร้อน ต้นรุ้กระจายปุปไฟ
อันผูกเป็นก้อนให้ตก ไบร้แก้ทูลาเวสา ๑๒ ประ
การ ดอกรุ้ทำลายเสียซึ่งกิมชาติ ผลรุ้ฆ่าพยาธิให้
ตาย รากรู้แก้วิณณโรคแห่งสตรีอันอยู่ไฟมิได้ ฯ
- ๔ เปล้าใหญ่ มีรสร้อน ไบร้แก้ซึ่งธาตุให้บริบูรณ์
ดอกรุ้ฆ่าแม่พยาธิทั้งปวง ผลรุ้แก้ไข้สตรีอันอยู่ใน
เรือนไฟ เปล้ากรู้แก้เสมหะให้ตก แก้ร้กระทบ
ให้อาหารงวด แก้ลมอันผูกเป็นก้อนให้กระจาย
รากรู้แก้โลหิตในท้องให้ตก ฯ
- ๕ เปล้าน้อย มีรสร้อน ไบร้กระทบให้ธาตุตั้งมั่น

ดอกรูขมาแม่พยาส ผลรูแก้ปูปโไพให้กระจาย
 เปลือกรูกระทำให้อาหารงวด แก่นรูแก้โลหิตให้
 ตก รากรูแก้ลมเบื้องบนให้เป็นปกติ ๑
 ๑ รากคัคลิน มีรสร้อนยิ่งนัก มีได้ชอบโรคอัน
 เกิดแต่ดีเดือด ชอบแต่แก้เส้น ๑

หมวด ๖

สรรพคุณยารสมัน

- ๑ สมอมันตะยา ผลมีสีฐาน ๘ เหลี่ยม สี
 นวลดังดอกจำปา มีรสมัน รุแก้ลมเกิดมาแต่
 เส้นแลเอ็น ๑
- ๒ กระจุกควายเผือก รสมัน รุบำรุงกระดูกให้
 แข็งแรง และทำให้กระดูกมีกำลัง ๑
- ๓ ผักกะเฉด มีรสมัน รุถอนพิษแลถอนพิษยา
 เบื่อต่าง ๆ ๑
- ๔ เลือดแรต มีรสมัน แก้เลือด แก้ช้ำใน และ

กระจายเลือดก่อน นอแรตรูดับพิษกาฬ หนังกู
แก้เสมหะ แก้ไอ ฯ

๐ แห้วหมู มีรสมัน หัวรูบำรุงกำลัง บำรุงทารก
ในครรภ์ แก้ไขและบำรุงไฟธาตุให้เป็นปกติ ฯ

๑ แห้วหัว มีรสมันหวาน รูบำรุงกำลัง ชูกำลัง
แลแก้ไข้ทั้งปวง ฯ

๒ หัวกะเทียม มีรสมันหวาน มีคุณเหมือนแห้ว
แห้ว ฯ

๓ โคโรต มีรสมันเย็น รูแก้หน้าลายเหนียวแล
แก้เสมหะเหนียว บำรุงกำลังดีนัก ฯ

หมวด ๖

สรรพคุณยารสหอมเย็น

๑ สมอวิถียา มีผลสี่ฐานสองเหลี่ยม รสเย็น
แก้สรรพพิษทั้งปวง ฯ

๑) สมอสุวรรณ มีผลสีฐาน ๕ เหลี่ยม สีเหลือง
คั้งทอง มีรสหอม รุ้แก้ลมกะทบดวงจิตต์ ๑

๒) เขากวายเป็นอก รสเย็น รุ้ดับพิษ แก้ร้อน
ถอนพิษสำแดง ๑

กล้วยดิบ มีรสเย็นฝาด รากรุ้แก้กระหายน้ำ
แลแก้ร้อนภายใน แก้พิษภายนอก ๑

๓) ใบกล้วยไม้ มีรสเย็น รุ้ดับพิษทั้งปวง ๑

๔) เหงือกปลาหมอ มีรสเย็นจัด รุ้ตัดรากฝี
ทั้งปวง ๑

๕) หญา่างวงช้าง มีรสเย็น รุ้แก้พิษตาลทราง แก้
กระหายน้ำ กระจายโรคนิวให้ละลาย ๑

๖) ดินถน้า มีรสเค็มเย็น รุ้แก้โรคอันเกิดในตา ๑

๗) ดินปลวก มีรสเย็น รุ้ดับพิษและถอนพิษขัด
บวม แก้กระหายน้ำ ๑

๘) ตะไคร้ มีรสหอม รุ้แก้คาวแลเบื่ออาหาร
บำรุงไฟธาตุให้เจริญ แก้โรคทางบัสสาวะ ๑

๑ เเคยหอม มีรสเย็นหวาน รุบำรุงหัวใจให้
ชุ่มชื้น ๗

หมวด ๘

สรรพคุณยารสเค็ม

๑ เกลือสินเช่าว มีรสเค็มมัน รุทำลายพรรดิก
แก้ระส่ำระสายแลสมุฏฐานตรีโทษ ๗

๒ เกลือวิก มีรสเค็มร้อน รุแก้ภัยอันตราย
ทำลายโรคในท้องคือท้องมาร แก้ใส่พองท้องใหญ่
กระทำกายให้ชุ่มชื้น ๗

๓ เกลือพิก มีรสเค็มหวาน รุกระทำให้เสียง
เพราะ ให้ชุ่มคอ ๗

๔ เกลือฝื่อ มีรสเค็มมัน รุแก้อนุโลมแลปฏิโลม
แห่งโรค แก้โรคอันเสียดแทง บำรุงไฟธาตุ แก้
กุมารโรค แลพรรดิก แก้มูกเลือดให้อันตรธาน
วิเศษนก ๗

- ๑) เกลือสมุทรี มีรสเค็มฉุน รุ้กระทำให้อาหาร
งวด แก่ระสำระสาย เจริญธาตุทั้ง ๔ แก่พรรดิก
แลเกิดเคียด แก่โรคเกิดแต่ตา ๑
- ๒) เบี้ยจั้น รุ้ขับบัสสาวะ แก่เบาปวด และแก่
โรคเกิดแต่ฟันแลเหงือก ๑
- ๓) ดินประสีว มีรสเย็นเค็ม ขับลมที่คั่งค้างตาม
เส้นเอ็น และถอนพิษขับโลหิตให้กระจาย ๑
- ๔) ตาลดำ มีรสเอียนเค็ม ขับไขข้อในกระดูก
ให้มีกำลังแข็งแรง ขับตาลทรายแลแก้พยาธิ ๑

หมวด ๕

สรรพคุณยารสเปรี้ยว

- ๑) ผลสมอพิเภกอ่อน มีรสเปรี้ยว รุ้สังหารซึ่ง
น้ำมและไขอันพิเศษ ๑
- ๒) ส้มป่อย มีรสเปรี้ยว ตันรุ้แก่น้ำตาพิการ ไบ
รุ้แก่โรคอันเกิดแต่ตา รุ้ชำระโรคในลำใส่น้อยแล

- ใหญ่ ดอกรูแก่เอ็นอันวิปริตต่าง ๆ ให้บริบูรณ์
 ผลรูแก่ปากกุมารอันเป็นเพื่อใจ รุชำระเสียซึ่ง
 เสมหะเหนียว รากรูแก่ไขอันทำให้ร้อนแลเย็น ๆ
- ๑ จุดสี มีรสเปรี้ยวฝาด รุแก่เม็ดผี แก่โรคฟัน
 ไขกัดหัวหูดและคุดทะราด กัดฝ้าแลแผล ๆ
- ๑ ใบมะขาม มีรสเปรี้ยว รุฟอกโลหิต เนอรุ
 ฟอกเสลดและเสมหะร้ายให้ตก ๆ
- ๑ มะขามแขก ใบมีรสเปรี้ยว รุถ่ายพิษเสมหะ ๆ
- ๑ น้ำมะกรูด มีรสเปรี้ยว รุขับเสมหะและกัด
 ฟอกโลหิต ๆ
- ๑ มะกล่ำต้น มีรสเปรี้ยว รุแก่เสมหะ ๆ
- มะกล่ำเครือ มีรสเปรี้ยว รุแก่เสมหะในลำคอ
 แก้เสียงแหบแห้ง ๆ
- ๑ เนื้อมะดัน มีรสเปรี้ยว รุล้างเสมหะร้ายต่าง ๆ ๆ
- ๑ มะอึก มีรสเปรี้ยวเย็น รุแก้คฝอ แก้กะตุก
 นอนสะดุ้งสะท้านเพราะดีให้โทษ แก้หน้าลาย

เหนียวเพราะพิษไข้สันนิบาต ๗

- ๑ สมอไทย มีรสเปรี้ยวขม เปลือกกรูถ่ายน้ำ
 เหลือง เนื้อในรุกรูขาน้ำดี เม็ดรูกุมธาตุ ๗
- ๑ ส้มเสี้ยว มีรสเปรี้ยว รูแก้ไอและฟอกโลหิต
 ให้งาม ๗

หมวด ๑๐

สรรพคุณระพะาะ

- ๑ กระวาน ใบรูก้าวโยให้ลงเบองตำ แก้ปาก
 คอมีสบาย แก้ไขอันง่วงเหงา และรูกแก้เสมหะ
 ผลรูกกระจายเลือด เสมหะและวาโย ดอกรูกแก้
 โรคอันบังเกิดแต่จักษุอันเน่า เปลือกกรูแก้ไข้เพื่อ
 กินของแสลง กะพุดังโลหิตทั้งปวง แก่นรูกกระจาย
 พิษทั้งปวง รากรูกประหารเสียซึ่งโลหิตเนาอยู่
 ในอุทรให้ตก ๗
- ๑ กะทือ ต้นรูกแก้ไข้อันกระทำให้เบ้ออาหาร ใบ

รูแก้โลหิตอยู่ในไฟให้ตก ดอกรูแก้ไขอันพอม
 เหลือง รากรูแก้ไขอันร้อนกระทำให้เย็น ศิริษะ
 รูกระทำให้ตั้งนานมสตรทแห่ง ให้กลับบริบูรณ์ขึ้น
 แก้ปวดมวนในอุทร ฯ

๑ กะท้อป่า มีคุณแรงกว่ากระท้อบ้าน มีคุณ
 ดุจข่า รูเจริญไฟธาตุ และแก้จุกเสียดทั้งปวง ฯ

๒ กะเทียม ศิริษะรูแก้เสมหะแลลม แก้พยาธิ
 เกลอนกลาก แก้อ้ววะหักเพลงฟกบวม แก้
 ริดสีดวงและสะเกือก แก้ไขลักปิด ไบกระทำให้
 เสมหะแห้ง กระจายโลหิต และลมอันกระทำให้
 ปวดมวน ฯ

๓ กะเม็ง ต้นรูแก้ลมให้กระจาย แก้โลหิตอัน
 กระทำให้ร้อน ดอกรูแก้ค้อนพุ่งสร้านให้บริบูรณ์
 ลูกรูแก้ลมอันเป็นพิษให้กระจาย รากรูแก้ลมอัน
 วิงเวียนอยู่ในอุทรให้ขึ้นเบอบน ฯ

๔ กะเบี่ยนกะเบา ไบรูแก้บาดแผลถูกหอกดาบ

ดอกข่าแม่พยาธอันเกิดแต่กลากเกลื่อน แลแก้
 มะเร็งคุดทะราดหรือโรคเรื้อนกุกุขึง เปลือกขี้แก้
 ริดสีดวง กะพี้แก้เกลื่อนใหญ่ แก่นแก้เสมหะ
 ให้ตัก รากแก้เสมหะให้เหลวออกมา ฯ

๑๒ กะถินน้อย รุกะทำให้เป็นยาอายุวัฒนะ แล
 แก้ลม แก้โรคมุตกิต ฯ

๑๓ กะเพราใหญ่ รุกะเจริญอัครคนีผล กระทำให้ใบ-
 หนามสีเลือดงาม แก้อาเจียน แก้เสมหะ แก้ลม
 แก้มะเร็ง ฯ

๑๔ กะพังโหม รุกะขับลมให้ระบาย แก้ตาลทราย
 แก้ตรว เป็นยาอายุวัฒนะ ฯ

๑๕ กะตุกไก่อดำ ตันรูกะซ่า ขับเลือดในกายมิให้
 คั่ง และห้ามเลือด ฯ

๑๖ กะเข้าผมด รุกะชุปจระตึง แก้พยาธต่างๆ ฯ

๑๗ การะบุน รุกะบำรุงในกองธาตุ กระทำให้อาหาร
 งวด แก้โรคอันบังเกิดแต่จักษุ ทำลายขงเสมหะ

รู้กระจายลม และแก้ลมคุดทวาร ๗

๑ กากหลง ดอกรู้แก้ปวดศีรษะ แก้โรคสตรี
แก้ลักปิดและเสมหะ มีคุณดุจจิก ๗

๒ โกรฐสอ รู้แก้ไข้จับແຕ่หัดไอ ๗

๓ โกรฐเขมา รู้แก้โรคในปากในคอແຕ่หอบ ให้
เสียดแทงสี่ข้างทั้งสอง ๗

๔ โกรฐบัว รู้แก้ลมในกองริดสีดวง แลกระจาย
ซึ่งสรรพลมทั้งปวง ๗

๕ โกรฐเขียง รู้แก้ไข้ให้สะอึกແຕ่ให้ไอ ให้เสียด
แทงสองราวข้าง ๗

๖ โกรฐจุฬาลำพา รู้แก้ไข้ให้เป็นผ่นพรงขนทั้งตัว
เป็นเพื่อเสมหะແຕ่หัดไอ ๗

๗ โกรฐกระดุก รู้แก้ลมในกองเสมหะสมุฏฐาน ๗

๘ โกรฐก้านพร้าว รู้แก้ไข้จับให้สะอึก แก้เสมหะ
แก้หอบ ๗

๙ โกรฐพุงปลา รู้แก้ไข้ในกองอติสารແຕ่อุจจาระ

ธาตุ แก่พิษให้ร้อนเป็นกำลัง ๗

๑ โกรธน้ำเต้า รู้แก่พิษอันทำให้ธาตุมัน และแก่
อุจจาระปัสสาวะให้บริบูรณ์ ๗

๒ โกรธกั๊กกรา รู้แก่ลมอันทำให้คลื่นเหียน แล
แก่คัพการ แก่ริดสีดวงอันงอกในทวารทั้ง ๓ ๗

๓ โกรธกะลิง รู้แก่โรคในปากในคออันประกอบ
ด้วยกิมิชาติอันเบี่ยนบ่อน แก้ใช้ในทางปัสสาวะ
ให้สะดวก แลแก่พิษงูตะขาบแมลงบึ้ง แก้ลมอัน
กระทำให้กระเพื่อมขึ้นในอุทรแลคลื่นเหียนสมมติ
ว่าลมพานไส่ แก่ริดสีดวงทวาร แลแก่โลหิตอัน
ทำให้เย็น รู้กระจายเสียซึ่งลมอันผูกกั๊ดทวาร
แลลมอันตั้งมั่นอยู่ในอุทร ๗

๔ โกรธจุฬารศ รู้กระจายปุพโพอันเป็นก้อน รู้
ฆ่าเสียซึ่งแม่พยาธิ อันบังเกิดแต่ไส่ด้วนไส่ลาม
อุปทม ขับโลหิตเนาให้ตก แลรู้แก้วัตตปีตตโรค
รู้สังหารซึ่งโลหิต อันเกิดแต่กองปีตตสมุฏฐาน

กระจายเสียซึ่งพืชทั้งปวง ๑

๓ เทียนดำ รู้แก้มอันบังเกิดแต่กองสมุฏฐาน
รู้ทำลายเสมหะอันผูกเป็นก้อนอยู่ในท้อง รู้แก
โลหิตให้บริบูรณ์ ๑

๔ เทียนแดง รู้แก้มเสมหะ, ลม, ดิ, ระคนกัน ซึ่ง
เรียกว่าสันนิบาต รู้แก้มอันเสียคแทงในลำไส้
แลลมคลันเหียน ๑

๕ เทียนขาว รู้แก้มทั้งปวง ทำลายเสมหะอัน
ผูก รู้แก้มนิ้วแลมตุกิต ๑

๖ เทียนตาดักแตน รู้แก้มธาตุ รู้ทำลายซึ่งเสมหะ
โลหิตกำเดาอันพิการให้บริบูรณ์ขึ้น ๑

๗ เทียนแกลบ รู้แก้มเสมหะแลตัวพยาธ กระจาย
พรรคักอันผูกอยู่ ๑

๘ เทียนเขาวงกต รู้แก้มเสมหะอันกระจาย รู้
ทำลายซึ่งลมอันล้นอยู่ในท้อง แลลมคลันเหียนให้
จุกเสียด แก้มอันปวดบ้วนอยู่รอบขอบสะดือ ๑

๑ เทียนข้าวเปลือก รู้ทำลายซึ่งลมอันระคนกัน
กับเสมหะ แก่ลมกองอัมพฤกษ์แลเสมหะ รู้แก้
ลมสกัดกะวาทอันจับให้ระส่ำระสาย รู้แก้ลมอัน
บังเกิดแต่ปีตตะสมุฏฐานอันกระทำให้คลั่ง ๆ

๒ เทียนตากบ รู้แก้สูรินทญาณธาตุ รู้ทำลาย
สมุฏฐานอันกำเรบหย่อนพิการตามในมหาพิภักดิ์ ๆ

๓ เทียนลาวด รู้แก้ปีตตะสมุฏฐานกำเรบ แล
รู้แก้กำเดาให้บริบูรณ์ แลบำรุงผิวให้สดชื่น ๆ

๔ เทียนสัตบุษ รู้แก้ลมในครรภ์รักษา แก้พิษ
ระส่ำระสาย แก้ไขจับ แก้หอบ แก้สะอึก ๆ

๕ เทียนขม รู้แก้พิษปีตตะ คือดีชันชิมร่ว
พลุ่ง แก้ลมในกองบาทจิตต์ บำรุงหทัยวาตและ
สกัดกวาด ๆ

๖ อบเชย รู้แก้ลมอัมพฤกษ์ แลปลุกธาตุอันดับ
ให้เจริญขึ้น แก้เสมหะอันเกิดในกองสันนิบาต ๆ

๗ อบเชยไทย ใบรู้แก้โลหิตให้ตก ผลทำเสมหะ

ให้หวด ดอกแก้ดีแลโลหิต เกรอรูแก้โรคในคอ
แลแก้รตปิตตะ ฯ

๖ ออบเขยเทศ ใบรุกระทำให้เสมหะแห้งแลแก้
ดี ดอกรูกแก้สรรพพิษฝั่ทั้งปวง ต้นรุกระจายเสีย
ซึ่งลมอันพัดขนเบื้องบน รากรูกแก้โลหิตอันเน่าใน
อุทร แลรูกเจริญซึ่งหทัยวาตให้สดชื่น แก้กำเดา
ให้เป็นปกติ ฯ

๗ ขมิ้นชัน รูกแก้ไขอันบังเกิดแต่ดี ชำระโรค
อันบังเกิดแต่ผิวหนัง ระงับเตโชธาตุ แก้เสมหะ
อันทำให้ฟกบวมแลแก้บาดแผล ฯ

๘ ขมิ้นเครือ ใบรูกแก้โลหิตเน่าให้ตก ดอกรูกแก้
บิดแลมูกเลือด ต้นรุกระจายลมอันเกิดแต่ดี รูก
แก้เสมหะและไขตรีโทษ รากรูกขับลมอัมพฤษ
ให้ตก ฯ

๙ ดอกดิ่ง รูกแก้โรคเรอน มะเร็ง กุดทะราดแล
บาดแผล สंहารเสียซึ่งลมอันผูก ฯ

- ๖ มหาหิงค์ รุ้แกั้พรรตัก แลแกั้ลมเสียดแทง
แกั้ชโนโรคทั้ง ๔ ประการ กระทบให้อาหารงวด
เจริญธาตุน้เป็นมลทินให้ฟองใส ชำระเสียดซึ่ง
เสมหะแลลม ๗
- ๗ การะบุน รุ้กระทบให้อาหารงวด แกั้ลมคุดทวาร
ให้เป็ด รุ้ทำลายเสียดซึ่งเสมหะ ๗
- ๘ ชมด รุ้แกั้กัญญาณโรค แกั้โลหิตอันกระ-
ทำให้ร้อน แกั้โลหิตอันตั้งอยู่รอบในอุทร แกั้
โลหิตอันตั้งขึ้นเบองบน ระงับธาตุกำเรบ แลตั้ง
สี่สรรรวรรณะให้บริบูรณ์ ทำลายเสียดซึ่งลม แกั้
แผลปวดเสบแลหัดไอ ๗
- ๙ พิมเสน รุ้แกั้โรคอันบังเกิดแต่่นาสิก กระจาย
ลมทั้งปวง มีลมหทัยวาทเป็นต้น มีลมสุมนาเป็น
ที่สุด อันตั้งอยู่โดยรอบแห่งสมุฏฐาน ๗
- ๑๐ น้ำประสารทองจีน รุ้แกั้โรคริตสี่ดวงอันเกิด
แต่่นาสิก รุ้แกั้โรคอันเกิดแต่้ลาคอ แกั้ไขอัน

ผอมเหลือง แก้วคีตสีดวง ๒ จำพวก คือบังเกิด
ในจักขุเสถวารหนัก แก้วฟักบวมแลแก้วลมอันธ-
พฤษ์ แก้วหืดไอแลมองคร่อ ฯ

๓ ดอกคำ รุแก้วโรคอันบังเกิดแต่ผิวหนัง และ
แก้วอภิญญาณโรค กระทำให้โลหิตบริบูรณ์งาม ฯ

๔ เปราะหอมแดง ใบรุแก้วเกลื่อนข้าง ดอกรุ
แก้วโรคอันเกิดแต่จักขุ ต้นรุแก้วลมในอุทรซึ่งกระ-
ทำให้ท้องขึ้น หัวรุแก้วบุโพโลหิตให้ตก แก้วลม
อังกาพยพะ แก้วโรคอันทำให้ตัวร้อนเป็นผื่นพริ้ง
แลแก้วไอ แก้วพิษในทรวงแลบาดแผล ฯ

๕ เปราะหอมขาว ใบรุแก้วไฟให้ตก ดอกรุแก้ว
กุมารโรคสะดุ้งร้องไห้แลเหลือกตาคุหลังคา ต้นรุ
แก้วโลหิตเน่าให้ตก หัวรุกระจายโลหิตอันประ-
กอบไปด้วยลมอันมีพิษ ฯ

๖ ชะลูดแดง ใบรุกระจายซึ่งโลหิต รากรูสังหาร
ซึ่งอภิญญาณโรค แก้วตัดปีตตะอันบังเกิดแต่เหตุ

รสนะพะาะ

แห่งคเป็นต้น ๆ

๑ ชะลูดขาว ใบรู่แก้ไข้จับ ผลรู่แก้ไข้อันกำเร็บ
ดอกรู่แก้ไข้อันหาสติมิได้ แลแก้ลมอุทซังคมาวาท
รากรู่แก้ลมหทัยวาท แก้เสมหะแลไข้พิษ ๆ

๒ สมี่ ใบรู่แก้สวชนหน้า แก้ไขอันเกิดแต่ตัช
ผลรู่ขับเสมหะให้สำรอกเสีย ดอกรู่แก้โลหิต
สตรอันมีครรภ์ เปลือกรู่แก้แม่พยาชคอกเกลื่อน
ใหญ่แลน้อย ใสรู่แก้พยาชออกจากอุทร รากรู่
แก้สันนิบาตลงโลหิต ๆ

๓ ต้นต้นเบ็ดน้ำ ใบรู่แก้พยาชคอกขกกลาก ดอก
รู่แก้ริดสีดวงทวาร ผลรู่แก้ผมอันหงอก เปลือก
รู่แก้เนว แก่นรู่กระจายเสียซังลมอันธพฤษ
รากรู่แก้เสมหะให้ตก ๆ

๔ ทำยายม่อม รู่แก้พิษเสมหะโดยรอบคอบ
แลแก้สรรพพิษทั้งปวง ๆ

๕ กลอยทั้ง ๓ มีคุณอย่างเดียวกัน ต้นรู่ตั้งไว้ซัง

โลหิตแลลม ดอกกรู๋ชำระลำไส้ให้บริสุทธิ์ ไบรู๋
กระทำให้ปูปุโพตก รากกรู๋แก้ลมแลดีกระทำให้เป็น
ปกติแห่งธาตุ เจริญสุคติธาตุ แก้มตุกิตแลแก้ไอ
แก้ไข้ฟอมเหลืองแลเจริญอายุ ฯ

๑ ข่าใหญ่ หัวรู๋ขบมให้กระจาย รู๋แก้ฟกบวม
แลแก้พิษ แก้บิดอันตกโลหิต ไบรู๋แก้ตัวพยาธิ
คือขกกลาก ดอกกรู๋แก้เกลอนใหญ่แลน้อย ฯ

๒ ข่าลิง ต้นรู๋แก้พิษฝีดาษ ไบรู๋แก้พยาธิคือ
เกลอนน้อยแลใหญ่ ดอกกรู๋แก้พยาธิในอุทรให้ตก
รากกรู๋แก้หัวฝี แก้โรคสำหรับบรูษ ฯ

๓ ไพล ต้นรู๋แก้อุจจาระ อันประกอบไปด้วย
อุบู่ทวะ ไบรู๋แก้ไข้อันเมื่อยขบ ดอกกรู๋กระจายซึ่ง
โลหิตอันเกิดแต่อกัญญาณธาตุ รากกรู๋แก้โรคอัน
เกิดแต่โลหิตออกทางปากแลจมูก หัวรู๋ขบโลหิต
ร้ายให้ตก ฯ

๑ กุ่มบก ไบรู้แก้ลมแลเมาแม่พยาธิ คือตะมอย
แก้เกลื่อนอันเกิดที่หน้า เปลือกรู้แก้ลมอันทำ
ให้เห็นในท้อง แก่นรู้แก้ริคสีดวงพอมเหลือง
รากรู้แก้มารกระสายอันเกิดแต่กองลม ฯ

๒ กุ่มน้ำ ไบรู้กระทำให้เหงื่อชานออกมา ดอก
รู้แก้เจ็บในลำคอ ผลรู้แก้ไขอันทำให้หนาวแลร้อน
เปลือกรู้แก้สะอึกแลแก้ลมขนเบองบน แก่นรู้แก้
ประเมหะคือนิวเป็นต้น รากรู้ทำลายเสียซึ่งปุปไฟ
อันผูกเป็นก้อน ฯ

๓ คนที่สอขาว ไบรู้ตั้งตรัสมูฐานให้เป็นปกติ
แก้ลมแลเมาพยาธิ แก้สาบสาในกาย ดอกรู้แก้
ไขอันเกิดแต่ทรวง ผลรู้แก้พยาธิแลหัดไอ แก้
ไขในครรภ์รักษา เปลือกรู้แก้ไขอันทำให้เย็นแล
คลื่นเหียร แก่นึงฤดูพิการแลแก้ซึ่งโลหิต ราก
รู้แก้บวมแลไขอันทำให้ร้อน ฯ

๔ คนที่สอดำ เปลือกรู้แก้ไขฟก แก่นริคสีดวง

รสนะพะาะ

แก้ลมเสียดแทงแลแก้พิษยาช ใบริ้แก้เสม
โลหิต รุ้ขับลมให้กระจาย แลฆ่าพิษยาชแก้คุดทะ-
ราด บำรุงไฟธาตุให้เป็นปกติ รากรุ้กระจายลมอัน
เกิดแต่กองเสมหะ แก้เหง้ออันแห้งให้ตักออกมา

๑) รักษาว ใบริ้แก้ริดสีดวงทวาร และคุดทะราด
ยางรุ้แก้ริดสีดวงในลำไส้ ดอกรุ้แก้แม่พิษยาชค้อ
กลากเกลื่อน ผลรุ้แก้รังแค ต้นรุ้บำรุงอากาศ
ธาตุ ๕ ประการให้บริบูรณ์ รากรุ้แก้มูกเลือดแดง
ไข่น้ำ ๗

๖) หล้าพันงู ต้นรุ้แก้ทางปัสสาวะอันขัดข้อง ใ
รุ้แก้โรคในลำคอดุจหนามกำนันบัว ดอกรุ้แก้เสมหะ
ในท้อง ผลรุ้ทำลายเม็ดนิ้วให้ตัก รากรุ้แก้นิ้ว ๒๐
ประการ ๗ ใบริ้แก้ลม

๗) มะไฟเดือนห้า ต้นรุ้บำรุงธาตุแลกระทำอาหาร
ให้งวอด ใบริ้แก้แม่พิษยาช ค้อกลากเกลื่อนขเรอน
กุกุ้จ้งแลไส้เดือนในท้อง ผลรุ้กระทำโลหิตในท้อ

ให้ตัก รากรู่ทำลายโลหิตเบื้องบนให้ตัก ฯ

๑ - ว่านหางช้าง ต้นรู่แก่คุณอันบุคคลทำด้วยหนัง
ใบรู่แก่คุณอันบุคคลทำด้วยเนื้อ ดอกรู่แก่คุณอัน
บุคคลทำด้วยผม รากรู่แก่คุณอันบุคคลทำด้วย
กระดูก ฯ

๒ - ทองกลางใบมน ใบรู่แก่ลม แก้วรัตตวง แก้ว
ใสเลื่อนในท้อง ดอกรู่แก่โลหิตให้ตัก ผลรู่บำรุง
ซึ่งดี เปลือกรู่แก้วาโยโลหิตเสมหะให้ตัก แก่น
รู่แก้สรรพพิษทั้งปวง ฯ

๓ - คัดเกล้า ใบรู่แก่โลหิตให้ชาน ดอกรู่แก่โลหิต
ในกองกำเดา ผลรู่แก่โลหิตอันแห้งให้ตัก ต้นรู่
แก่โลหิตร้างให้บริบูรณ์ รากรู่แก้รัตตปีตตะโรค ฯ

๔ - นมพิจิตร ใบรู่แก้สรรพพิษทั้งปวง มีพิษไข้
เป็นต้น มีพิษลมเป็นที่สุด ดอกรู่แก่ลมอันมีพิษ
ผลรู่ทำลายเสียซึ่งปุปไฟให้ตัก รากรู่แก่ลมอันทำ
ให้คลื่นเหียร ฯ

๗ กกลังกา ตันรูทำลายซึ่งดิอันผูกพิษ ไบรูฆ่า
แม่พยาชทั้งปวง ดอกรูแก้โรคในปาก รากรูกระ-
ทำให้โลหิตในท้องนั้นตก หัวรูเจริญอภิญญาธาตุ
สมุฏฐานพิกัต ทำให้อาหารงวด ทำให้เสมหะ
เพื่อให้อ่อนนุ่ม ๗

๘ หญาตันนกร รูแก้ไขอันทำให้ร้อนกระหายน้ำ
เป็นเพือดแห้ง ๗

๙ ชะมดตัน ไบรูแก้พยาชคอกกลากเกลื่อน ดอก
รูแก้พยาชใส่เดือนในท้องให้ตก ผลรูแก้จำพวก
พยาชคือโรคพิษไฟให้ปุพโพแตกเร็ว เปลือกรูฆ่า
เสียซึ่งแมลงคาเข้าหู กะพรูแก้เกลื่อนข้าง แก่น
รูแก้ซึ่งแม่พยาชคอกขเรอนใหญ่ ขเรอนกลาง และ
ขเรอนน้ำเต้า รากรูแก้แม่พยาชอันเกิดตามขุมขน
แลรากลม แลรูห้ามรังแคมิให้บังเกิด ๗

๑๐ ตันเบ็ดตัน ไบรูแก้ไขหัวดี ดอกรูแก้ไขเพื่อ
โลหิต ผลรูแก้ไขเพื่อเสมหะ เปลือกรูแก้ไขเพื่อ

คิ ต้นรู้แก่อภิญญาณชาตฺดูแลแก้โลहितพิการให้ตก
รากรู้ขับลมให้กระจาย ฯ

๑ ผักปลัง เถารู้แก้พิษฝีดาษ ใบรู้แก้ขี้กลาก ดอก
รู้แก้เกลื่อน รากรู้แก้มอด่างแลเท้าต่าง แก้รังแค
ผลรู้แก้พิษทั้งปวง มีพิษฝเป็นต้น ฯ

๒ หญ้าแพรก รู้แก้สรรพพิษอันทำให้คันแฉร้อน
แก้รัตตปีตตะโรคแลฝีดาษ ฯ

๓ มะตูมอ่อน รู้แก้วโยโลหิตแลเสมหะ และ
ปูปโพอันเน่าในท้องให้ตก แก้สมุฏฐานแห่งตรี
โทษ ฯ

๔ มะตูมแก่ รู้แก้เสมหะแลลม บำรุงซึ่งสุคติ
ชาตฺให้เกิด แลกระทำให้อัคคนิผลเจริญขึ้น รู้
กระทำอาหารในท้องให้งวด ฯ

๕ มะตูมสุก รู้แก้ลมอันเสียดแทงในท้อง แก้
มูกเลือด แลบำรุงจตุรการเตโช กระทำให้อาหาร
งวด แก้กระหายน้ำเพื่อนุโลมตามวาโยชาตฺ ฯ

๑ ผักโหมหิน ผักโหมหัด ต้นรู้แก้ลมอันผูก
เป็นก้อนแลลมให้เรอ ใบรู้แก้เสมหะแลดี ดอก
รู้แก้โลหิตอกภิญญาณให้ตั้งเป็นปกติ รากรู้แก้ลม
อัมพฤกษ์ให้ตก แก้วริดสีดวงอกทวาร และแก้
เสมหะ ๑

๒ สหัตถคุณไทย ต้นรู้แก้ลมภายในให้กระจาย
ผลรู้แก้คุณอันทำด้วยผลให้ตก ดอกรู้แก้เสมหะ
ให้ตก รากรู้แก้โลหิตอันขึ้นด้วยปูปโพ ใบรู้แก้
ลมอันเสียดแทงยอกในข้อ แก้ไขอันพอมเหลือง
และหืดไอ ๑

๓ สหัตถคุณเทศ ใบรู้แก้ลมอันผูกเป็นก้อนให้
กระจาย ดอกรู้แก้แม่พยาธิทั้งปวง ผลรู้ฆ่าพยาธิ
อันเกิดแต่ไส้ด้วนไส้ลาม เปลือกรู้แก้โลหิตใน
ลำคอแลลำไส้ให้กระจาย กระทบแลแก่นรู้แก้โลหิต
ในลำไส้ รากรู้แก้ริดสีดวง ๑

๔ แต่งหนู ต้นรู้แก้เสมหะให้ตก ใบรู้แก้ไข้จับ

อันทำให้สะท้านหนาว ดอกรู้แก่พิษโลหิตอันเน่า
ให้ตก ผลรู้แก่ไขจับให้สะท้านร้อน รากรู้แก่
บัสสาวะแลแก่เสมหะและคุดทะราด ฯ

๑ ขิงชี้ ต้นรู้แก่บัวม ดอกรู้แก่โรคมะเร็ง ผล
รู้แก่โรคอันเกิดในลำคอ รากรู้แก่โรคอันเกิดใน
ท้อง แลรู้แก่ลมภายในให้ชานออกมา ฯ

๒ ผักปอดตัวเมีย ต้นรู้แก่ไขสตรีอันอยู่ในเรือน
ไฟ ใบรู้แก่เหงื่ออันบุคคลเป็นท้องมารให้ตก ดอก
รู้แก่โรคสดวงอันเป็นเพื่อโลหิต รากรู้แก่ไขจับอัน
กระทำให้ร้อน ฯ

๓ ผักปอดตัวผู้ ต้นรู้แก่โลหิตพิการ ใบรู้แก่ลม
ให้ตก ดอกรู้แก่ไขอันกระทำให้หนาว รากรู้แก่
ลมแลโลหิตให้กระจาย ฯ

๔ พลุแก ต้นรู้ฆ่าแม่พยาธิภายในอันเกิดแต่โรค-
สดวง ใบรู้ฆ่าแม่พยาธิภายนอกอันเกิดแต่ผิวหนัง
ดอกรู้แก่โรคอันเกิดแต่จักษุ รากรู้แก่โลหิตอัน

ระคนด้วยลมให้ตัก และต้น ใบ ดอก ราก ทั้ง ๔
 ๕ ระคนกันเข้า ต้มให้กินแก้โรคเรื้อนใหญ่เล็กน้อย
 แก้มะเร็งคุดทะราดกลากเกลื้อนหิดสิว หายสิ้น ๗

๘ สลอบน้ำ ในรูบำรุงเนื้อแลหนังให้ตั้งมั่นเป็น
 ปกติ ดอกกรูแก้ริดสีดวงในจมูก แก้ปวดหัวแล
 โรคอันบังเกิดแก่ตา ผลรูงแก้ลมสันดาน ๗

๙ โมกหลวง ใบรูงแก้ไข้เดือนในท้องให้ตัก ผล
 รูงแก้วัณโรคแห่งสตรีอยู่ในเรือนไฟ เมล็ดในรูง
 แก้ไขเพื่ออติสารโรคแลวาโยโลหิต เปลือกกรูแก้ไข้
 ไขจับเป็นเพอลม เลือด เสลด กระพุงแก้ไข้โลหิต
 ให้เป็นปกติ แก่นรูงฆ่าแม่พยาธิ รากรูงแก้ไข้โลหิต
 อันร้ายให้ตัก ๗

๑๐ โมกมัน ใบรูงแก้ไข้แห่งบุคคลเป็นท้องมาร
 ให้ตัก ดอกกรูทำลายซังพรวรติก ผลรูงฆ่าแม่พยาธิ
 อันบังเกิดแต่พื้นให้ตาย เปลือกรูงฆ่าแม่พยาธิอัน
 เกิดแต่คุดทะราด กระพุงแก้ไข้ให้เป็นปกติ แก่น

แกเลอดร้ายอันคั่งอยู่ในท้องให้ตก รากรู้แก้ลม
สันดาน ๗

๑ แคนแดงแลดำไย มีคุณอย่างเดียวกัน รุแก้ซัง
เสมหะแลลม ๗

๑ รากเพกา รุบำรุงธาตุไฟมิให้ดับ แก้ไขสัน-
นิบาต ๗

๑ รากมะตูม รุแก้ซัง หอบ ไอ และบ้ำบัด
เสมหะแลดี รุแก้ไข้ให้ร้อนแลแก้ไข้โรค แก้ลม
อันแน่นอยู่ในทรวง แลยอกเสียดเกลียวข้างทั้ง ๒
แก้มุตกิตมุตมาฏ ๗

๑ โกรฐกะเพอ รุแก้ไข้จับและแก้โลหิต แก้ไอ
แก้โรคเกิดในปากในคอ แก้หอบ แก้สะอึก แก้
เสียดแทงสี่ข้างทั้ง ๒ กระจายลมแลแก้ริดสีดวง ๗

๑ โกรฐกะตะสินี รุแก้ไข้จับอันสะอึก แก้ลม
แก้เสมหะ แก้หอบ ๗

๑ โกรฐกัตตรา รุแก้ลมอันทำให้คลื่นเหียร แก้ดี

แก้โรคสีดวงงอกในทวารทั้ง ๕ ๗

๖ โกรธกลิ้ง รุ้แก้โรคในปากในคอ อันเกิดเป็น
กิมิชาติ แก้ไข้ในทางบัสสาวะให้สะดวก แก้ลม
อันทำให้พะอืดพะอมในอุทร แก้คลื่นเหียรสมมติ
ว่าลมพานไส้ แลแก้โลหิตทำให้เย็น กระจาย
ลมที่ผูกตั้งมั่นอยู่ แก้โรคสีดวงทวาร แก้อสรพิษ
ต่าง ๆ ๗

๗ ขี้วัว รุ้ดับพิษไข้แลพิษทั้งปวง ๗

๘ ขี้แมลงสาบ รุ้แก้เม็ดฝีतालทราง แก้พิษ

อีกเสบและพิษทุกอย่าง ๗

๙ เข็มแดง รากรุ้แก้เสมหะ แก้กำเดาและ
อัคนีผล แก้บวม แก้โรคทางจักษุ ๗

๑๐ เข็มป่า เปลือกรุ้แก้แมลงคาเข้าหู ใบรุ้ฆ่าแม่
พยาธิทั้งปวง ดอกรุ้แก้โรคอันเกิดแต่จักษุทุกชนิด
ลูกรุ้แก้โรคสีดวงอันเกิดแต่จุมุก รากรุ้แก้เสมหะ
ในอุทร ๗

- ๑ ขนเม่น รุ้แก็พิษทราง และแก็พิษกาฬ ๑
- ๑ คล้า สี่รุษะมัสเยนเบือ รุ้แก็ไขพิษและไข
เหนื่อ ๑
- ๑ โศกกะออม ไบรุ้แก็หัด เถารุ้แก็ไขจับ ดอก
รุ้แก็โลหิตให้ตก ลูกรุ้ดับพิษไฟ รากรุ้แก็ตาเป็น
ต้อและแก็พิษงู ๑
- ๑ ครั้ง รุ้แก็ไอ แก็ข้อซันแลช้า ๑
- ๑ กัลบึงหา รุ้ประสานเนื้อให้ติดต่อกันได้เร็ว ๑
- ๑ เชือกเขาไฟ รุ้แก็ร้อนและผายธาตุ แก็ระสำ
ระสาย แก็จุกเสียด แก็เสมหะแลลม ๑
- ๑ ลูกซัด รุ้แก็ลงและกล่อมเสมหะ ๑
- ๑ หญ้ากระต่ายจาม รุ้แก็ชาแลขับเลือดภายใน
กายมิให้คั่งค้าง ๑
- ๑ หญ้าหนวดแมว รุ้แก็คลินเหียรแลเอาเจียร
แก็เสมหะ รากรุ้จับน้ำเบาให้คล่อง ๑
- ๑ ดี่เกลือฝรั่ง ดี่เกลือไทย รุ้ถ่ายเสมหะและ

โลหิต และกระทำให้เสื่ออ่อน ๆ

คองคิงรุ้แก้โรคเรื้อนเลบาดแผล แก้พิษยา
และคุดทะราดมะเร็ง สังกหารลมอันผูกเสียได้ ๆ

๑ - แต่งนก รุ้แก้ลม เสดด หืด ไอ และแก้
สำปะชวน ๆ

๒ - แต่งหนู ต้นรุ้แก้เสมหะให้ตก ใบรุ้แก้ไข้จับ
สะท้านหนาว ดอกรุ้แก้โลหิตอันเน่าให้ตก ลูกรุ้
แก้ไข้จับสะท้านร้อน รากรุ้แก้ขัดเบาแก้ลม แก้
เสมหะและคุดทะราด ๆ

๓ - ตำแยตัวผู้ ต้นรุ้ขับเสมหะ แก้ไอและกระทำ
ให้อาเจียร ๆ

๔ ตุมกาเครือ รุ้ผายธาตุให้แห้ง แก้ไข้เพื่อ
เสมหะและคุด บำรุงไฟธาตุให้รूरสอาหาร ๆ

๕ เถาเอ็น รุ้ทำเอ็นให้แข็งแรง และแก้เอ็น
พิการ ๆ

๖ ถั่วลิ้นเตา รุ้ชักตับแลแก้ตับชุด ๆ

๑ ถั่วราชมาค รุ้แกัโรคอันปวตขัด ๑

๑ ถั่วแปบ รุ้แกัจักษุโรค ผายธาตุแลแกัเสมหะ
แกัไขสำประชวร แกัลมพิษ ๑

ไวย๑) ๑ ไทรย้อย รากรุ้บำรุงน้ำนมแลกาฬเลือด แกั
เบาขัดให้คล่อง ๑

๑ นมสวรรค์ตัวผู้ ต้นรุ้แกัพิษตะขาบ ใบรุ้แกั
ลมในทรวงอก ดอกรุ้แกัโลหิตในอุทร รากรุ้แกั
โลหิตอันเป็นเพื่อไขเหนื่อ ๑

๑ นมสวรรค์ตัวเมีย ต้นรุ้แกัฝฝักบัว ใบรุ้แกั
พิษฝักกาฬ รากรุ้แกัลมให้ชานออกมา ๑

๑ ฝักเบ็ดแดง รุ้ดับพิษโลหิต ฟอกและบำรุง
โลหิต ๑

๑ ฝักเบ็ดขาว มีคุณเหมือนกันกับฝักเบ็ดแดง
แต่รสอ่อนกว่าฝักเบ็ดแดง ๑

๑ พิกุล ใบรุ้ฆ่าแม่พยาธิไส้เดือนไส้ลาม เปลือก
รุ้ฆ่าแม่พยาธิอันเกิดแต่พื้น กระจุกรุ้แกัเกล็ดอน

น้อย แก่นรู้บำรุงโลหิตและเสมหะ ๑

๑ พญารากดำ ไร่ใช้เป็นยาอายุวัฒนะ ๑

๒ พญารากขาว มีคุณดุจพญารากดำ ๑

- พรหมมี ต้นรู้แก้โลหิตให้ตกเสีย และเจริญ

ปัญญา ไร่รู้แก้เสมหะ ดอกนี้รู้แก้โลหิตอันมีสี

ดั่งน้ำหมาก ๑ **ขมวง ล้วน ๖๖**

- มะกล่ำตาช้าง ไร่รู้แก้โรคบวมให้ซัดซ้อ แล

บำรุงกำลัง ห้ามโลหิตออกทางทวารหนัก แก้

บัสสาวะเป็นโลหิต เม็ดรู้ห้ามปุพโพ รากรู้กระทำ

ให้อาเจียน ๑ **ขมวง ล้วน ๖๗**

- มะกล่ำตาหนู เม็ดรู้แก้โรคทางจักษุ คือต่อ

กระจก และตาเป็นริดสีดวง ให้ขอบตาเป็นเม็ด

เป็นตุ่ม ๑

- มะกา ไร่รู้ถ่ายเสมหะโลหิต สะกดลมเบื้อง

สูงให้ลงต่ำ เม็ดรู้ทำให้หายแน่น ๑

- มะตุ๊ก รากรู้แก้ไฟในท้อง บำรุงกระดูกแลดับ

พิษในกระดุก ๑

- มะไฟ รากแก้ฝีภายในและแก้ประดง ๑
- มะไฟเดือนห้า ต้นรู้บำรุงธาตุกระทำให้อาหาร
งวด ไบรูฆ่าแม่พยาธิกลากเกลื่อนขเรอน และฆ่า
ไส้เดือนในอุทร ลูกรู้ขับโลหิตในอุทรให้ตก ราก
รู้ขับโลหิตเบื้องบนให้ตก ๑
- มะลิ ต้นรู้แก้คุดทะราด แก้เสมหะแลโลหิต
ดอกรู้ทำใจให้ชุ่มชื้น แก้ร้อนในอก แก้โรคใน
จักษุ แก้ไขตัวร้อนทุกประการ แก้ไขอันเกิดแต่
เสมหะแลคุด ๑
- ๕ มะม่วงหิมพานต์ เม็ดรู้แก้กลากเกลื่อนโรคผิว
หนัง แก้เนื้องอก ผลรู้แก้ลักปิดลักเปิด ๑
- โมกมัน ไบรูแก้ณาเหลือง แก้ท้องมาร ดอก
รู้ทำลายพรรดิก ลูกรู้ฆ่าแม่พยาธิอันเกิดแต่ฟัน
เปลือกู้แก้คุดทะราด กระพริู้แก้ดีให้ตั้งเป็นปกติ
แก่นรู้แก้โลหิตอันระคนอยู่ในอุทรให้ตก รากรู้แก้

ลมสันดาน ๑

- โมกหลวง ไบรูแก้ไสเดือนให้ตก ลูกรูแก้
 วัฒนโรคสตรีอันอยู่ในเรือนไฟ เม็ดในรูแก้ไขอัน
 เป็นเพื่ออติสาร และแก้วโยโลหิต เปลือกรูแก้
 ไขจับเพื่อเสมหะ คี, ลม, กะพुरुบำรุงโลหิตให้ตั้ง
 เป็นปกติ แก่นรูแก้พิษชาเกลอนกลาก รากรูแก้
 โลหิตอันร้ายให้ตก ๑ (๒๒๖๖๖๖๖๖)

๑ เร่วน้อย ต้นรูแก้ไขอันเกิดแต่คี่ ไบรูแก้ไข
 เพื่อบัสสาวะไม่สะดวก ดอกรูแก้ไขอันเป็นเม็ด
 ผืนทั้งตัว ผลรูแก้ไขริดสีดวง แก้หัดและแก้ไข
 เสมหะ แก้พิษอันเกิดแต่กองมุตตกิตมุตตมาฏ ราก
 รูแก้หัด ๑

๒ เร่วใหญ่ ต้นรูแก้คลนเหียน ไบรูแก้ทุลาเวสา
 ดอกรูแก้พิษอันเป็นเม็ดผืนดังผด ผลรูแก้ไขเพื่อ
 เสมหะแลเกิดแต่คี่ แก้ริดสีดวงทั้ง ๕ รากรูแก้

มองคร่อแลไอหัดหอบ ๆ

- ลันทะเล รุ้แก้มูกเลือด แก้วโรคอันเกิดด้วย
แม่พยาธ แก้วโรคทางพัน กัดผ้าผิวหน้าให้ตก ๆ

- หวายลึง รุ้แก้วโรคลมกองละเอียด แก้วในกอง
ธาตุนเจริญอายุ ๆ

- แววนกยุง รุ้แก้วสะอึก แก้วพิษกาฬ แดแก้วพิษ
ทั้งปวง ๆ

- สัพพันคร่อ ต้นรุ้ชำระโลหิต ใบรุ้แก้วปวด
ดอกรุ้แก้วโลหิตอันออกทางจักษุแลแก้วพิษสัตว์เตน
ต่อต้อย รากรุ้แก้ววโยโลหิตให้ตก ๆ

- ลูกสาระพัคพิษ รุ้แก้วร้อนทุกอย่างแลแก้วพิษฝี่ ๆ

- สามสิบ รุ้แก้วไข แก้วข้อหักชั้น มีสรรพคุณ
เหมือนกับครั่ง ๆ

- หางปลาช่อนต้น รุ้แก้วเม็ดฝี่ตาลฝี่ทราง และ
แก้วพิษทั้งปวง ๆ

- หัวร้อยรู รุ้แก้วพิษในข้อในกระดูก แก้วพิษ

ประดง ๑

- อ้อยแดง รุ้บำรุงอาโปธาตุ ทำให้เกิดน้ำมูตร
แลให้เกิดกำลัง ๑

- ออบเชย รุ้แก้ลมอัมพฤกษ์ ปลุกธาตุอันดับให้
เจริญขึ้น แก้ไขสันนิบาตแลขับผายลม แก้
เสมหะอันเกิดในกองสันนิบาต ๑

- ลูกเ็น รุ้เจริญลมในอก แก้^{๑๕} เหน็บ^{๑๔} และ
เสมหะเน่าร้าย ๑

- รากไ้อ้เหนียว รุ้ขับน้ำเบาให้สะดวก แก้ใน
ทางกาฬมุต ๑

- อันชัญดอกเขียว รุ้แก้ฟกบวม ๑

- อันชัญดอกขาว รุ้แก้พิษต่างๆ ๑

๑ หัวถั่วพู มีรสขม รุ้ชูกำลังให้ดีขึ้น ๑

๒ ถั่วเขียว รุ้จำเริญเนื้อหนังแลอายุ ๑

๓ ถั่วขาวใหญ่ มีคุณดุจถั่วเขียว ๑

- ถั่วราชมาศ รุ้แก้โรคอันขัดทางปอด ๑

- ถั่วแปบ รุกี้แก้จักษุโรคแผลเสมหะ แก้ลมพิษ
แก้ไข้สำประชวน แผลผายธาตุ ฯ

หมวดพิเศษ

สรรพคุณยารรคนกัน

- สมอโรหิณี ผลมีสี่ฐานกลม มีรสเปรี้ยวแผล
หวาน แก้เสมหะอันข้นแค้น ฯ
- สมออนตา ผลมีสี่ฐานสามเหลี่ยม เม็ดเล็ก
มีรสหวานเย็น รุกี้แก้ไข้ให้คลั่ง แผลบาดเดือด ฯ
- สมอมุตตะกั ผลมีสี่ฐาน ๕ เหลี่ยม มีรส
เปรี้ยวแผละรสร้อน รุกี้แก้ลมอันแน่นอยู่ในนาก็แผล
ทรวงอก ฯ
- สมออัพยา ผลมีสี่ฐานเป็น ๖ เหลี่ยม มีรส
ขมแผละรสร้อน รุกี้โลหิตโดยรอบคอบในอุทร ฯ
- สมอวิถันดา ผลมีสี่ฐาน ๗ เหลี่ยม สีเหลือง
ดั่งสีทอง มีรสหวาน ขม ฝาด ร้อน รุกี้แก้จตุธาตุ

แลตรสมุฏฐาน มีคุณมากยิ่งนัก ๑

- สมอป่า ผลมีสันฐานใหญ่ มีรสเปรี้ยวแลฝาด
 รุ้แกักระสายโรคในอุทรแลแก้บิด ดอกรุ้แกักลม
 อันล่นอยู่ในโสด กะพรุ้แกัไขอันฟกบวม แก่น
 รุ้แกัโลหิตแลแก้คอขนมืดคังหนามบัว รากรุ้แกั
 เสมหะ ๑

๑ ผลมะขามบ้อมอ่อน มีรสอันเปรี้ยวหวานระคน
 กัน รุ้แกัมังสะให้บริบูรณ์ และทำให้เสียงเพราะ
 รุ้แกัพรดกแก้พยาธิในกองเสมหะ ๑

๑ ผลมะขามบ้อมแก่ มีรสอันขม เผ็ด ฝาด
 เปรี้ยวระคนกัน รุ้ห้ามเสี่ยซึ่งลมแลไขอันพิเศษ ๑

๑ กะชาย มีรสเผ็ด ร้อน ขม แกัโรคอันเกิดใน
 ปากแลคอ แกัมุตกิต แกัลมในดวงหทัย ๑

๑ กะเบา เม็ดมีรสมัน เมา รุ้แกัพยาธิตามผิว
 หนังกัทั่วทั้งกาย ๑

๑ กระจับ มีรสหวาน เย็น มัน รุ้บำรุงกำลังและ

บำรุงกุมารในครรภ์ ฯ

๑ ขิงสด มีรสหวาน ร้อน เผ็ด เห่งรู้จำเรณู
 อากาศธาตุ ดอกรู้แก้โรคอันบังเกิดแต่ดวงหทัย
 ไบรูแก้กำเดาให้บริบูรณ์ ต้นรู้สกัดลมให้ลงไปทาง
 คูดทวาร รากรู้ทำให้เสียงเพราะและจำเรณูอาหาร ฯ

๑ คีป्ली มีรสเผ็ด ขม รากรู้แก้พิษอัมพฤกษ์
 อัมพาตและพิษบัตมาฏ ไบรูแก้เส้นสุมานา เส้น
 อัมฤกาศ เถารู้แก้อนธพฤกษ์แลมุตมาฏ ดอก
 รู้แก้ปถวีธาตุ ๒๐ ประการ ฯ

- ผลจันทน์ มีรสร้อน ฝาด หอม รู้แก้ลมใน
 กอเสมหะอันผูก ทำลายเสียซึ่งลมอันผูกทวาร
 ไว้ให้มัน กระทำอาหารเก่าใหม่ให้แน่นเข้า ฯ

- กระจวาน มีรสเผ็ด ร้อน หอม ไบรูกระทำให้
 วาโยเดินลงเบื้องต่ำ แลแก้ไขอันเหง่างวง แก้
 เสมหะ ผลรู้กระจายเสมหะแลวาโยโลหิต ดอก
 รู้แก้โรคอันบังเกิดในจักษุอันเบื้อยเน่า เปลือกรู้

แก้ไข้ร้อนเป็นอชันโรคแผลอชันธาตุ กะพรุดังซง

โรคแต่ผิวหนัง แก่นรู้กระจายซงพิษทั้งปวง ราก
รู้สังหารโลหิตอันเน่าเป็นก้อนอยู่ในอุทรให้ตก ๆ

- เร่วน้อย มีรสเผ็ด ร้อน ปรา ต้นรู้แก้ไข้

อันบังเกิดแต่ดี ใบรู้แก้บัสสาวะให้เดินสะดวก

ดอกรู้แก้ไข้ร้อนเป็นผนขนทั้งตัว ผลรู้แก้ริดสีดวง

ไอหัดแลเสมหะ รู้แก้พิษในกองมุดกิดมุดตามาก

รากรู้แก้หัด ๆ

- เร่วใหญ่ มีรสคจเร่วน้อย แต่อ่อนกว่า ผล

รู้แก้เสมหะอันเกิดแต่ดี แก้ริดสีดวงงอกใน

ทวารทั้ง๕ ต้นรู้แก้คลื่นเหียน ใบแก้ทุลาเวสา

๑๒ ประการ ดอกรู้แก้พิษเป็นเม็ดพรงขนไปทั้งตัว

รากรู้แก้มอกรอแลหัดไอ ๆ

- ผักขี้ มีรสขม ฝาด แลหวาน รู้แก้ไข้ร้อนบัง

เกิดแต่ทรวง รู้เจริญอภิญญาณธาตุ แก้สะอึกและ

กระหายน้ำ รู้แก้คลื่นเหียนแลโรคอันเกิดแต่ตา ๆ

- เก่นสน มีรสอันขม เผ็ด เก่นชุ่มไปด้วยน้ำ
มัน รุแก้ไขอันบังเกิดแต่เสมหะและกระจายเสีย
ซึ่งลม กะพริุแก้ไขสันนิบาต ฯ
- จันทน์ขาว มีรสหวาน ขม รุแก้ไขกระทำให้เกิด
ปัญญาแลราศี แก้ไขอันบังเกิดแต่ตับแลดี แก้
กระหายน้ำ ฯ
- จันทน์แดง มีรสขม เย็น รุแก้ไขอันเกิดแต่
ทรวงแลดี รุกระทำให้อใจชื้น แก้ไขรัตตะปีตตะ-
แลบาดแผล ฯ
- หอม มีรสหวาน เค็ม เลือก รุแก้ไขหัวดีแล
ไขอันผูกเป็นเจ้าเรือน แก้ไขอันเกิดแต่อชินธาตุ
๔ ประการ หัวมีรสหวานเผ็ด รุแก้ไขอันเกิดแต่
ทรวง แลกระทำให้ผมหดก แลให้มีสีสรรวรรณะ
อันงาม กระทำให้อาหารงวด แก้ไขสันนิบาตอัน
เกิดแต่จักษุ กระทำให้อเสมหะตก แก้โรคในปาก
แลบำรุงธาตุ ฯ

๑) สะเดา มีรสขม ฝาด เย็น ใบรุกระทำให้ระมัด
 ในท้อง บำรุงเพลิงธาตุ ทำให้อาหารงวด ดอก
 รุ้แก้พิษโลหิตอันเกิดแต่กำเดา แก่ริดสีดวงเกิด
 ในลำคอให้คันคุดพยาธิตัวอยู่ ผลรุ้แก้ลมหทัยवाद
 แลลมสัตตะवाद แลลมอันเกิดแต่ปีตตะสมุฏฐาน
 เปลือกรุ้แก้บิดแลมูกเลือด กะพรุ้แก้ดีและบ้ำอัน
 เพ้อคลั่ง แก่นรุ้แก้ลมอันทำให้คลื่นเหียนอาเจียน
 แลลมอันผูกกัลดทวาร รากรุ้แก้เสมหะอันเป็น
 สนับอยู่ภายในท้อง แลแก้เสมหะอันติดอยู่ใน
 ลำคอให้ตก ๆ

- แกะแล มีรสขม ขา ขื่น รุ้บำรุงน้ำเหลืองให้
 เป็นปกติ แลบำรุงกำลัง ๆ
- กั้นเกรา มีรสมัน เฝื่อน ฝาด ขม รุ้บำรุงมัน
 ในร่างกาย เป็นยาอายุวัฒนะ ๆ
- โกรฐกระดุก มีรสขม หวาน มัน รุ้แก้เสมหะ
 แลลม แก้หืดหอบ แก้ลมในกองเสมหะ บำรุง

หัวใจให้ชุ่มชื้น บำรุงกระดูก ฯ

- กรุงเขมา มีรสสุขุมหอม รุ้แก้ไข้ทุกชนิด
แก้ครวตลัน เป็นยาอายุวัฒนะ ฯ

- แกร มีรสเผ็ด หวาน เย็น ดอกรุ้กำจัดเสีย
ซึ่งเสมหะโลหิตแลวาโย ฯ

- แคลฝอย มีรสฝาด เผื่อน หวาน รุ้แก้ท้อง
แก้บวมแก้ตกโลหิต แก้พยาธิแลแก้ฝเบอยพัง ฯ

- โศกกะสุน มีรสขื่น ขม เค็ม รุ้แก้ทุลาเวสา
แลชำระน้ำมุตให้คล่อง ฯ

- ครอบจักรวะพทัง ๒ รสจืดเย็นรุ้แก้พิษ
แก้พิษกาฬแลดับพิษ ฯ

- งา มีรสฝาด หวาน ขม รุ้ทำให้เกิดกำลัง
ลูกรุ้กระทำให้ออยกำลัง ฯ

- จำปา ใบรุ้แก้ไข้อภิญญาณ ดอกรุ้ตั้งโลหิตอัน
กระทำให้อเย็น แลกระจายโลหิตอันร้อน เปลือก
รุ้ตั้งเสมหะในคอ กะพสามารถทำลายซึ่งไขอันเกิด

๑) พิมพ์ ขจร - พิมพ์ ภาว ขจร

รสรระคน

๗๕

จากการผัดสำแดง แก่นรู้แก้กฏจิ้ง ยางรู้แก้ริดสี
ดวงพลวก รากรู้แก้โลหิตสตรี ฯ

๑ อำพนทอง มีรสเอียนคาว รู้แก้เสมหะแล
เสลด กระทำให้เกิดกำลัง ฯ

๒ มูตร มีรสเผ็ด ร้อน เค็ม รู้แก้จุกเสียด ฟก
บวม แก้หืดไอ แก้ฟอมเหลือง เจริญไฟธาตุ แก้
ลม เสมหะและโลหิต ฯ

๓ ขแมลงสาบ มีกลิ่นสาบ เหม็น หอม รู้แก้
พิษอักเสบ แก้เมื่อยอดตาลทรางแตกดับพิษ ฯ

๔ ยาดำ มีรสเบื่อ เหม็น ขม รู้ถ่ายลมเบื้องสูง
ให้ลงเบื้องต่ำ กัดฟอกเสมหะและโลหิต ฯ

- ยาฟัน มีรสเมา ขม สุขุม รู้คุมธาตุปวดเบ่งแก้
ลงท้องและแก้บิด ดับพิษไข้แลปวดเจ็บทั้งปวง ฯ

- รงทอง มีรสเอียน เบื่อ คลิ้น รู้ถ่ายเสมหะ
และโลหิต น้ำเหลือง ถ่ายโรคในกองลม ไข้เป็น
ยาถ่ายกำลังแรง ฯ

- โลดทะนง รสจัด ขม ร้อน รุ้แก๊ฝในท้อง
แลฝ่ภายใน แก๊กษัยต่าง ๆ ไข้ฝนทาดับพิษสัตว์
ต่าง ๆ ๆ

- สะไอ มีรสขม ฝาด ฝื่อน เย็น รุ้แก๊บิตแล
แก๊พยาธิ ๆ

- แก่นแสมสาร มีรสร้อน ฝื่อน ขอ แก๊ลม
ในกระดุก ละลายเสมหะโลหิตและกษัย ๆ

- สัก มีรสร้อน เย็น ฝืด รุ้บำรุงโลหิต แก๊ลม
ในกระดุกซึ่งมีอาการอ่อนเพลียละเหี่ยไม่มีแรง ๆ

- หัวเต่าร้าง มีรสหวาน เย็น ขม รุ้ดับพิษอัน
เกิดแต่ตับ ปอด และหัวใจ ๆ

~ กล้วยไม้ มีรสฝาดฝื่อน รุ้แก๊ลงท้องแก๊บวม ๆ

- ต่อไส้ มีรสจัดเจียน รุ้ประสานเส้นเอ็นแล
ขับน้ำเบาให้สะดวก ๆ

- เถาว์ลย์เปรียง มีรสฝื่อนเอียนรุ้ถ่ายเส้นแล
ถ่ายกษัย แก๊เส้นเอ็นขดขาด ๆ เลิศสรรพิ

สรรพคุณยาหมั

ยาหมัหนึ่ง ขัดมอนทั้ง๒ อ้อยแดง รุ้แก้ไข
ครรรักษา ๑

ยาหมัหนึ่ง จันท์เทศ จันทศกร หัวเห้วหมู
โกฐกระดูก ว่านน้า ขม้นชัน เจตมูลเพลิง
ตำแยเครือ จิงสด เหล่าน รุ้กระทำให้ฟักบวม
ยุบลง ๑

ยาหมัหนึ่ง รักษา ละหุ่ง แตงกวา เจตมูล
เพลิง สังก์ รงทอง จุกโรหินี พรหมมี เหล่าน
รุ้กระทำให้อจจาาระบริสุทธิ์ ๑

ยาหมัหนึ่ง น้ำผึ้ง ซองแมวใหญ่ โลดทะนง
ประยงค์ ผักชี ยางมะขวิด เหล่าน รุ้แก้โรคอัน
เกิดแต่กระดูก ๑

ยาหมัหนึ่ง มหาหิงค์ พริกไทย ผักมะขามแก่
เทียนเขาวกานี ผลรักเทศ เบญจมูล เหล่าน
รุ้เจริญไฟธาตุ ๑

ยาหมูหนึ่ง จันทน์หอม บุนนาค ชะเอม
แฝกหอม บัวหลวง มะกล่ำต้น ออบเชย เหล่านี้
รู้แก้วิณณโรคเสียดแผลทั้งปวงหาย ฯ

ยาหมูหนึ่ง โมกหลวง กะเบียน มะตูม
เจตมูลเพลิง ขิงแห้ง หัวเห้วหมู สะค้าน ตำ-
แยเครือ ส้มป่อย เทียนสัตบุษ ขมิ้นอ้อย
เหล่านี้ รู้แก้มูลวาตคอค ลมจุกเสียด แลรู้แก้ริด-
สีดวงอกในทวารหนัก ฯ

ยาหมูหนึ่ง แก่นตะเคียน สีเสียด มะขาม
บ้อม ลูกรักเทศ ขมิ้นอ้อย สมอ สัตบรรณ
ต้นทม ราชพฤกษ์ พิลังกาสา มะลิลา เหล่านี้
รู้แก้โรคกฐฐัง ฯ

ยาหมูหนึ่ง แฝกหอม ราชพฤกษ์ จันทน์เทศ
เมล็ดผักกาด หัวเห้วหมู สะเดา โมกหลวง
ชะเอม สะตอ เทียนสัตบุษ ขมิ้นอ้อย เหล่านี้
รู้แก้หืดเสียดทั้งปวง ฯ

๐๓๐
สมุทรว
๗๖

ยาสรรพคุณมหาพิภคสมุฏฐาน

ตรีผลา

ถ้าจะแก้เสมหะสมุฏฐาน เอาสมออัปยา ๔
สมอพิเภก ๘ มะขามป้อม ๑๒ ๗

ถ้าจะแก้ปิตตะสมุฏฐาน เอามะขามป้อม ๔
สมออัปยา ๓ สมอพิเภก ๑๒ ๗

ถ้าจะแก้วาทะสมุฏฐาน เอาสมอพิเภก ๔
มะขามป้อม ๘ สมออัปยา ๑๒ ๗

ตรีภูก

ถ้าจะแก้เสมหะสมุฏฐาน เอาพริกไทย ๔
ขิงแห้ง ๘ ดีปลี ๑๒ ๗

ถ้าจะแก้ปิตตะสมุฏฐาน เอาดีปลี ๔ พริก
ไทย ๘ ขิงแห้ง ๑๒ ๗

ถ้าจะแก้สมุฏฐาน เอาขิงแห้ง ๔ ดีปลี ๘
พริกไทย ๑๒ ๗

ธาตุพิภค

เตโช (ไฟ) เจตมูลเพลิง ๕

อาโป (น้ำ) รากช้าพลู ๑๒

วาโย (ลม) สะค้าน ๖ พริกไทย ๖

ปฐวี (ดิน) คัสปาลี ๒๐

อากาสธาตุ (ว่าง) ขิงผู้ชาย ๕ ขิงผู้หญิง ๑๐ ๑

พิภคโกฐ

โกฐทั้ง ๕ คือ โกฐสอ โกฐเขมา โกฐหัวบัว
โกฐเชียง โกฐจุฬาลำพา ^{๕๕}นี้ชื่อว่าเบญจโกฐ ๑

โกฐทั้ง ๗ คือ โกฐสอ โกฐเขมา โกฐหัวบัว
โกฐเชียง โกฐกระดุก โกฐก้านพร้าว โกฐจุฬา-
ลำพา ^{๕๕}นี้ชื่อว่าสัตตะโกฐ ๑

โกฐทั้ง ๘ คือ โกฐสอ โกฐเขมา โกฐหัวบัว
โกฐจุฬาลำพา โกฐเชียง โกฐกระดุก โกฐก้าน-
พร้าว โกฐพุงปลา โกฐชฎามังยี ^{๕๕}นี้ชื่อว่าเนาวโกฐ ๑

โกฐนอกพิภค ๓ คือ โกฐกั๊กเกรา โกฐกั๊ก

โกธุน้ำเต้า นชอว่าโกธุนพิเศษๆนี้ แพทย์จะ
แทรกเข้ายาขนานใดๆก็ให้ดูแต่ควรแก้โรคๆ

พิกัตเทียน

เทียนทั้ง ๕ คือ เทียนดำ เทียนแดง เทียน
ขาว เทียนขาวเปลือก เทียนตาคักแตน นชอว่า
เบญจเทียนๆ

เทียนทั้ง ๗ คือ เทียนดำ เทียนแดง เทียน
ขาว เทียนขาวเปลือก เทียนตาคักแตน เทียน
เขาวกานี่ เทียนสัตบุษ นชอว่าสัตตะเทียนๆ

เทียนทั้ง ๙ คือ เทียนดำ เทียนแดง เทียน
ขาว เทียนขาวเปลือก เทียนตาคักแตน เทียน
เขาวกานี่ เทียนสัตบุษ เทียนเกล็ดหอย เทียน
ตากบ นชอว่าเนาวเทียนๆ

เทียนนอกพิกัต ๓ คือ เทียนลวด เทียนขม
เทียนเกล็ด นชอว่าเทียนพิเศษๆนี้ แพทย์จะ

ประกอบเข้าในยาขนานใด ๆ ก็ได้ ให้ดูตามควร
แก้โรค ๆ

พิภักบัว

บัวทั้ง ๕ คือ บัวสัตตบุษย์ บัวสัตตบัน บัว
ลินจง บัวจงกลณี บัวนิลบล นชอว่าเกณฺฐจอบล ๆ
บัวพิเศษอีก ๕ คือ บัวหลวงทั้ง ๒ บัวสัตต-
บงกชทั้ง ๒ บัวเพื่อน บัวชม นชอว่าบัวพิเศษ ๆ น
แพทย์จะประกอบเข้าในยาขนานใด ๆ ก็ได้ ให้ดู
ตามควรแก้โรค ๆ

พิภักเกลือ

เกลือทั้ง ๕ คือ เกลือสินเธาว์ เกลือวิก เกลือ
พิภัก เกลือฝ่อ เกลือสมุทร นชอว่าเบญจเกลือ ๆ
เกลือนอกพิภักอีก ๗ คือ เกลือสุนจระ เกลือ
เขวากาษา เกลือวิฑู เกลือต่างคลี เกลือสุกษา
เกลือกะดั่ง เกลือสมุทร นชอว่าเกลือพิเศษ ๆ น
แพทย์จะประกอบเข้าในยาขนาน ๆ ใดก็ได้ ดูให้

ควรกับโรค ๆ

พิกัตโหรา

โหราทั้ง ๕ คือ โหราอัมฤกษ์ โหรามิคสังคลี
โหราบอน โหราเท้าสุนัข โหราเดื่อยไก่ นี้ชื่อว่า
เบญจโหรา ๆ

โหรานอกพิกัตอีก ๘ คือ โหราผักกูด โหรา-
ข้าวเหนียว โหราเขากระบือ โหราเขาเนื้อ โหรา-
ใบกลม มโหรามหุรา มังโหรา นี้ชื่อว่าโหราพิเศษ
โหราพิเศษนี้แพทย์จะประกอบเข้าในยาขนานใด ๆ
ก็ดี ให้ควรแก่โรค ๆ

นามพิกัตกระสายยา

ทัศกถาผล คือ ผลเร็วทั้ง ๒ ผลผักชีทั้ง ๒
ชะเอมทั้ง ๒ อำพันทั้ง ๒ อบเชยทั้ง ๒ รวม
๑๐ สิ่ง ๆ

เนาโลหะ คือ ทองกวาว ทองกลางหนาม
ทองกลางใบมน ทองโหลง ทองพันชั่ง ต้นใบทอง

ขันทองพญาบาท ทองเคเรือ จำปาทอง รวม ๕ สิ่ง ๑

สัตตโลหะ คือ ทองกวาว • ทองเหลืองหนาม
ทองเหลืองโอบมน ทองโหลง ทองพันชั่ง รวม ๕ สิ่ง ๑
พิกทอง รวม ๗ สิ่ง ๑

เบญจโลหะ คือ ทองกวาว ทองเหลืองหนาม
ทองเหลืองโอบมน ทองโหลง ทองพันชั่ง รวม ๕ สิ่ง ๑

เบญจผลธาตุ คือ เหง้าหมู กกลังกา หนุ้า
ชันภาค เต่าเกียด วานเปราะ รวม ๕ สิ่ง ๑

เบญจมูลใหญ่ คือ รากมะตูม รากตำไอย ราก
เพกา รากเตตร รากคัตลิน รวม ๕ สิ่ง ๑

เบญจมูลน้อย คือ หนุ้าเกล็ดหอยทั้ง ๒ ราก
ละหุ่งแดง รากมะเขือขุ่น รากมะเขือหนาม รวม
๕ สิ่ง ๑

เบญจกุล คือ เจตมูลเพลิง สะก้าน ช้าพลู
ชิงแห้ง ดีปลี รวม ๕ สิ่ง ๑

เบญจโลกวิเชียร คือ รากมะเดื่อชุมพร ราก

เท้ายายม่อม รากหญ้านาง รากคนทา รากชิงชี่
รวม ๕ สิ่ง ๆ

จตุกาลธาตุ ว่านน้ำ เจตมูลเพลิง แคนแตง
นมสวรรค์ รวม ๔ สิ่ง ๆ

จตุผลาธิกะ สมอไทย สมอเทศ สมอพิเภก
มะขามบ่อม รวม ๔ สิ่ง ๆ

จตุทิพยคันธา ดอกพิภัก ชะเอมเทศ มะกัถ้ำ
เครือ ขิงแครง รวม ๔ สิ่ง ๆ

ตรีสุคนธ์ ไบกระวาน อบเชยเทศ รากพิมเสน
รวม ๓ สิ่ง ๆ

ตรีสุระผล สมุลแว้ง เนื้อไม้ เทพทาโร
รวม ๓ สิ่ง ๆ

ตรีคันธวาต ผลเว้าใหญ่ ผลจันทน์เทศ กาน-
พลู รวม ๓ สิ่ง ๆ

ตรีทะเลตักันธา ดอกแก่นมะทราง ดอกแก่น
รากบอนนาค รวมทั้ง ๒ สิ่ง ๆ ละ ๓ ละ ๓ ๆ

ตรีกาลพิษ รากกะชาย รากข่า รากกะเพรา
รวม ๓ สิ่ง ๑

ตรีญาณรส ใส่หมาก รากสะเดา เถาบรรเพ็ด
รวม ๓ สิ่ง ๑

ตรีผละสมุฏฐาน ผลมะตูม ผลยอ ผลผักชีลา
รวม ๓ สิ่ง ๑

ตรีสุคติสมุฏฐาน รากมะเดื่อชุมพร รากแค
แดง รากเพกา รวม ๓ สิ่ง ๑

ตรีธาระทิพย์ คือ รากไทรย้อย รากราชฤกษ์
รากมะขามเทศ รวม ๓ สิ่ง ๑

ตรีผละธาตุ คือ รากกะทือ รากไพล ราก
ไคร้หอม รวม ๓ สิ่ง ๑

ตรีเพ็ชชะสมคุณ คือ หางจรเข้ ผักราชพฤกษ์
รงทอง รวม ๓ สิ่ง ๑

ตรีสาร คือ เจตมูลเพลิง สะค่าน ข่าพลู
รวม ๓ สิ่ง ๑

ตรีภักดิ์ ขิงแห้ง พริกไทย ดีปลี รวม ๓ สิ่ง ๑

ตรีผลา สมอไทย สมอพิเภก มะขามป้อม
รวม ๓ สิ่ง ๑

ตรีเสมหะผล ผลชำพลู รากดีปลี รากมะกั่ว
รวม ๓ สิ่ง ๑

ตรีสันนิปาตผล ผลดีปลี รากกะเพรา ราก
พริกไทย รวม ๓ สิ่ง ๑

ตรีสัตตะกุลา เทียนดำ ผักชีลา ขิงสด รวม
๓ สิ่ง ๑

ตรีพิษจักร กานพลู ผักชีล้อม ผลจันทน์เทศ
รวม ๓ สิ่ง ๑

ตรีปิตตะผล เจตมูลเทศ ผักแพรวแดง ราก
กะเพรา รวม ๓ สิ่ง ๑

ตรีอากาศผล รากขิง กะลำภัก ออบเชยเทศ
รวม ๓ สิ่ง ๑

ชุตริระวะสะ ผลโหระพาเทศ ผลกระวาน

ผลราชคัค รวม ๓ สิ่ง ๑

ตรีวาตะผล รากพริกไทย รากข่า ผลสะค้าน
รวม ๓ สิ่ง ๑

ตรีทิพยรส โกลฐกระดุก เนื้อไม้ อบเชยไทย
รวม ๓ สิ่ง ๑

ตรีอมฤตย์ รากกล้วยดิบ รากมะกอก ราก
กะดอม รวม ๓ สิ่ง ๑

ตรีนิมิตลามาสะกา โกลฐน้ำเต้า สมอไทย รงทอง
รวม ๓ สิ่ง ๑

ตรีเกศรามาสะ คือ ผลมะตูมอ่อน เปลือกฝืน
ต้น เกษรบัวหลวง รวม ๓ สิ่ง ๑

ตรีสินธุรส คือ รากมะตูม เทียนขาว น้ำ
ตาลกรวด รวม ๓ สิ่ง ๑

ทะเลสุคนธ์ คือ รากบุณฑาค รากมะทราง
รวม ๒ สิ่ง ๑

รสรพคุณต่างประเทศ

บ้านนอกเรียก

ลุ่มนุก

หัวร่อยหู

กะพังโหมตัวผู้

กะพังโหมตัวเมีย

ตำเสา

จิงจ้อใหญ่

จิงจ้อเล็ก

เถาปด

แก่นขนุน

ขนุนเบียด

ฝ้ายผี

ซพนครกสี

เจตมูลเพ็ชร

หญ้าจิง

ในกรุงเรียก

กำแพง ๗ ชั้น

กะเข้ฝัด

ตุคหมู

ตุคหมา

กั้นเกรา

จิงจ้อหลวงใหญ่

จิงจ้อหลวงเล็ก

เชือกเขาไฟ

กรัก

ขนุนละมุด

ชะมดต้น

ครอบจักรวาล

เจตมูลเพลิงดอกขาว

หญ้าชันกาด

<u>บ้านนอกเรียก</u>	<u>ในกรุงเรียก</u>
ขม ^๓ น ^๔ ถา ^๕ ษี	ขม ^๓ น ^๔ เค ^๕ ร ^๖ อ
เข ^๕ ก ^๖ ัน	เข ^๕ อ ^๖ ก ^๗ เข ^๘ ก ^๙ ัน
ใบ ^๖ หุ ^๗ ควาย	ช ^๖ ้า ^๗ แบ ^๘ ็น
เข ^๖ ม ^๗ ่า ^๘ ไฟ ^๙ ไต้ ^{๑๐} ฝ ^{๑๑} รา	ห ^๖ ญ ^๗ ้าย ^๘ อง ^๙ ไฟ
ห ^๖ ญ ^๗ ้ำ ^๘ ข ^๙ เ ^{๑๐} ตร ^{๑๑} ย	ห ^๖ ญ ^๗ ้ำ ^๘ เจ ^๙ ้า ^{๑๐} ช ^{๑๑} ู
ค ^๖ ำ ^๗ แย ^๘ ต ^๙ ัว ^{๑๐} ฝ ^{๑๑} ู	ค ^๖ ำ ^๗ แย ^๘ เ ^๙ ม ^{๑๐} ว
จ ^๖ ิง ^๗ จ ^๘ าย ^๙ หรือ ^{๑๐} ย ^{๑๑} ว ^{๑๒} ง ^{๑๓} ข ^{๑๔} น ^{๑๕} น	ช ^๖ ้อง ^๗ เ ^๘ ม ^๙ ว
ไม ^๖ ้ ^๗ จ ^๘ ว ^๙ ง	เท ^๖ พ ^๗ ท ^๘ า ^๙ โร
ห ^๖ น ^๗ า ^๘ ม ^๙ ร ^{๑๐} อบ ^{๑๑} ต ^{๑๒} ัว	พ ^๖ ุง ^๗ ค ^๘ อ
ห ^๖ น ^๗ า ^๘ ม ^๙ เ ^{๑๐} หม ^{๑๑} ็น	”
พ ^๖ ร ^๗ ม ^๘ ค ^๙ อง	”
ข ^๖ ะ ^๗ ห ^๘ ม ^๙	ฝ ^๖ ร ^๗ ัง
น ^๖ ้ำ ^๗ เ ^๘ ้า	ฝ ^๖ ัก ^๗ ท ^๘ อง
ข ^๖ ี ^๗ พ ^๘ ร ^๙ ้า	ฝ ^๖ ัก
พ ^๖ า ^๗ จ ^๘ ัน	น ^๖ ้อง ^๗ ส ^๘ า ^๙ ม ^{๑๐} ย ^{๑๑} ่าน

<u>บ้านนอกเรียก</u>	<u>ในกรุงเรียก</u>
ผักแว่น	บัวบก
ใบลม	ใบกะเม็ง
เจตมูลย่าน <i>ชื่ออื่น ๆ</i>	บรเพ็ด
เจตมูลเพลิงแดง	เจตมูลเพลิง <i>ชื่ออื่น ๆ</i>
เจตมูลเพลิงขาว	เจตมูลพืช <i>ชื่ออื่น ๆ</i>
สามเดือนดอกขาว	บานไม่รู้โรยดอกขาว
กุนนียดอกขาว	" "
สามเดือนดอกแดง	บานไม่รู้โรยดอกแดง
กุนนียดอกแดง	" "
ปุนกิน	ปุนแดง <i>ชื่ออื่น ๆ</i>
ปุนหิน	ปุนขาว <i>ชื่ออื่น ๆ</i>
ใบปั้ง	ใบหูกวาง
ใบห่มบัง	" "
ใบพิมเสม	ใบหูเสือ
ใบห่ม	ใบพิมเสน

บ้านนอกเรียก

กำขำ ใหญ่ เล็ก

ทองกลางบก

ทองกลางตัวเมีย

น้อยหน่า

ย่านอิงเหล็ก

พาดิน

แก้มหม้อ

ไม้ไทร

หญ้ารังจับ

หัววุ้น

หมากหลอด

สามะตัง

โยแมลงมุดติดเขม่าไฟ

คองปลาหมึก

ในกรุงเรียก

มะหวด ใหญ่ เล็ก

สีหวด ใหญ่ เล็ก

ทองกลางใบมน

” ”

น้อยโหน่ง

เถาว์ลย์เหล็ก

หม่องสามย่าน

เหงือกปลาหมอ

รกฟ้า

หัวใจไมยราพย์

หัวบุงร่อ

สลอด

สังาย

สมอร่องแร่

ลิ้นทะเล

<u>บ้านนอกเรียก</u>	<u>ในกรุงเรียก</u>
จำปาหอม	ลั่นทม
น้ำเข้า	เขยตายแม่ยายชักปอก
ไม้ตัด	ราชคัต
รงหมาบ้า	รงหมาบ้า
ไม้ขี้	สักขี้
ไอเหนียว	ไอเหนียว
กล้วยพองตา	กล้วยตานี
ไม้ไฟ	กล้าตาข้าง
ยักษ์จีน	หญ้านาง
วันยอ	ย่านนาง
มะม่วงชูหนวย	มะม่วงหิมพานต์
ไม้ท้าวยายม่อม	ปู่เจ้าหายใจไม่รู้ขาด
	ยันธรณี
ใต้ท้าวยายม่อมดอกแดง	ประทุมราชา
ลำเพ็ง	ผักกูดแดง

บ้านนอกเรียก

เถาดีปลี

หมากหมก

มะแว้งดี

ไม้ส้าน

ทองหลางน้ำ

กล้วยทอง

อ้อยช้าง

ก้างปลา

แทงทวย

ต้นฝ้ายผี

ควายขาว

โครำ

หัวว่าว

สะตอเทศ

สะตอเบา

ในกรุงเรียก

ประดงข้อ

พุ่มสามย่าน

มะเขือพวง

มะตาดต้น

ทองหลางหนาม

กล้วยไข่

ชะเอมไทย

ปู่เจ้าคาคลอง

ปู่เจ้าลอยท่า

ชะมดต้น

กระบือเผือก

เลียงผา

กระแตไต่ไม้

กะถินบ้าน

<u>บ้านนอกเรียก</u>	<u>ในกรุงเรียก</u>
ชะออกดำ	กะดาศดำ
ชะออกขาว	กะดาศขาว
สุพรรณแดง	กำมะถันแดง มรดแดง
	มาตแดง
สุพรรณเหลือง	กำมะถันเหลือง
	มาตเหลือง
สะท้อน	หมากดอง ขอมรดแดง
ดินทองดำ	ดินถ่าน
ดินทองถ่าน	"
ดินทองข่วม	ตักกะดำ
ย่านดับเต่า	เถาวัลย์เต่า
ย่านนาง	ปู่เจ้าเขาเขี้ยว
วันยอ	"
เถาดีปลี	ประดงข้อ
ชุมเห็ดเทศ	ผักเค็ด

บ้านนอกเรียก

ผักไห่

หัวยาจีนแดง

หัวยาจีนขาว

ส้มมุงมั่ง

หัวงอ

กระ

สำมะดิงา

ในกรุงเรียก

มะระขั้นก

ยาข้าวเย็นเหนือ

ยาข้าวเย็นโคกแดง

ยาข้าวเย็นใต้

ยาข้าวเย็นโคกขาว

ส้มตะลิงปลิง

ว่านน้ำ

สมอทะเล

สังกาย

สรรพคุณเทียบคุณ

มะขามป้อม มีคุณเหมือนกันกับสมอ แต่
 หย่อนกว่าสมอหน่อยหนึ่ง ฯ

สมอพิเภก สรรพคุณเทียบคุณ มะขามป้อม

เกลือสินเธาว์

”

สมอ

ผลดีปลี

”

รากดีปลี

รากเจตมูลเพลิง	มีคุณเหมือนกันกับ	ดีปลี
ขิง	”	ดีปลี
ดีปลี	”	พริกไทย
พริกไทย	”	ขิง
เปลือกแคขาว	”	เปลือกแคแดง
๖ กะเพรา	”	กะเม็ง
กะเม็ง	”	ผักคราด
ผักคราด	”	กะเพรา
ดองดึง	”	ทนต์
ยางสลัดได	”	ยางเทพทาโร
ยางเทพทาโร	”	รักขาว
ยางสลัดได	”	รักขาว
สหัสคุณ	”	พาดไฉน
โสดทะนง	”	เม็ล็ดสลอด
พาดไฉน	”	เม็ล็ดสลอด

เปลือกสะท้อน	มีคุณเหมือนกันกับ	เปลือกคาง
แก่นประดู่	”	แก่นมะฆาง
แก่นมะฆาง	”	แก่นตะเคียน
แก่นตะเคียน	”	แก่นประดู่
นมพิจิตร	”	โคกกะออม
โคกกะออม	”	โคกกะสุน
โคกกะสุน	”	นมพิจิตร
กระเช้าฝัด	”	หนอนตายยาก
หนอนตายยาก	”	กะเทียด
กะเทียด	”	กระเช้าฝัด
ลูกจันทน์	”	กานพลู
แมงลัก	”	กะเพรา
กาหลง	”	จิก
ชิงช้าชาติ	”	บรเพ็ด
เปลือกตาเสือ	”	นนทร
ผักขวง	”	ชุมเห็ดไทย

มะกรูด	มีคุณเหมือนกันกับ	ส้มซ่า
พาดไฉน	”	อัสม
มะแว้งเครือ	”	มะแว้งต้น
ผักคราด		
กะเพรา	มีคุณเสมอกัน	
แมงลัก		
เกลือประสะ		
เกลือสมุทร		
เกลือสินเธาว์	มีคุณเสมอกัน	
เกลือต่าง		
เกลือหุง		
สารส้ม		
ต่างสลัดไต่		
ต่างโคกกะสุน	มีคุณเสมอกัน	
ต่างมะกล่ำตาช้าง		
ต่างประยง		

ค้างคั่งงา
 ค้างหญ้าพั้ง
 ค้างผักโหมหิน
 ค้างส้มป่อย

มีคุณเสมอกัน

ขมนัน
 ขมนอ้อย
 ขมนเครือ

มีคุณเสมอกัน

หญ้าพั้งทั้ง ๒
 ผักเสียนพทั้ง ๒
 มะไฟเดือน ๕
 รากหญ้าปากควาย

มีคุณเสมอกัน

รากไคร้เครือ
 มุลกาทั้ง ๒

มีคุณเสมอกัน

ลำพั้นทั้ง ๒

มีคุณเสมอกัน

น้ำตาลกรวด
น้ำตาลทราย
ขันทศกร
จันทน์ทั้ง ๒
ตรีผลา

มีคุณสมบัติเสมอกัน

สรรพคุณกระสายยา

ดอกจันทน์ ๑ ขิงสด ๑ ข้าวตอก ๑ ทั้ง ๓ น
 แก้สรรพฉะท ๗

แฝกหอม ๑ ยอดหว้า ๑ ยอดมะม่วงพรวน ๑
 ทั้ง ๓ น แก้ฉะทโรค ๗

ขิงสด ๑ โกรฐจุฬาลำภา ๑ บรเพ็ด ๑ ทั้ง ๓ น
 แก้กระหาย ๗

เปราะหอม ๑ ตำแยเครือ ๑ เมล็ดพุทซา ๑
 ทั้ง ๓ น แก้สะอึก ๗

น้ำตาลกรวด ๑ ซองแมว ๑ จันทน์เทศ ๑
 ทั้ง ๓ น แก้ร้อนกระหาย ๗

มะเขือหนาม ๑ ผักเค็ด ๑ ทรงบาดาล ๑ ทั้ง
๓ นี้แก้ไอเพื่อลม ๑

โคกกระสุน ๑ อ้อยป่า ๑ อบเชย ๑ ทั้ง ๓ นี้
แก้ขับปัสสาวะ ๑

ใบเสนียด ๑ คีปรี ๑ ขิงสด ๑ ทั้ง ๓ นี้แก้
เสมหะ ๑

ตรีภัก ๑ มะเขือหนาม ๑ ชะเอม ๑ ทั้ง ๓
นี้เชกตราตะกะนั้น่าผิง แก้ไขพะไหลเพื่อเสมหะ
แลกมีชาติ แก้สุระเภท ๑

สะเดาดิน ๑ เหี่ยวหมู ๑ ขกา ๑ ผักชี ๑ ทั้ง
๔ นี้แก้กระหาย ๑

โกฐพุงปลา ๑ มะเขือหนาม ๑ มะเขือขาว ๑
บัวหลวง ๑ ทั้ง ๔ นี้แก้สะอึก ๑

คนทีสอ ๑ ชะเอม ๑ ผักโหมหิน ๑ ตำแย
เครือ ๑ ทั้ง ๔ นี้แก้ไอ ๑

โคกกระสุน ๑ หนุ่ยแพรง ๑ ทั้ง ๒ นี้แก้ไอเพื่อ
เสมหะ ๑

มะขามป้อม ๑ หญ้าแพรก ๑ ทั้ง ๒ นี้แก้ไข้
เพื่อดี ๆ

สมอ ๑ คีป्ली ๑ โกรฐพุงปลา ๑ มะเขือหนาม ๑
ทั้ง ๔ นี้แก้ไข้ ๗

รากช้าพลู ๑ ขิงสด ๑ กะเทียม ๑ คีป्ली ๑
ทั้ง ๔ นี้แก้ไข้เสมหะเป็นปกติ ๗

ง้าว ๑ ดินสุทธี ๑ น้ำตาลกรวด ๑ เปลือก
โสด ๑ ทั้ง ๔ นี้เจริญอาหาร ๗

พรรณผักกาด ๑ ข้าวตอก ๑ คีป्ली ๑ สมอ ๑
ทั้ง ๔ นี้แชกน้ำตาลกรวด แก้บ้ญจากาสะโรค ๗

ข้าวตอก ๑ แฝกหอม ๑ ชะเอม ๑ อบเชย ๑
รากบัวหลวง ๑ ทั้ง ๕ นี้แก้ร้อนกระหาย ๗

ขิงสด ๑ เปราะหอม ๑ กระเพรา ๑ บัวหลวง ๑
กระวาน ๑ ทั้ง ๕ นี้แก้ไข้ไอแลหอบ ๗

ตรีกะฎัก ๑ ตำแยเครือ ๑ เปราะหอม ๑ ทั้ง
๕ นี้แทรกน้ำตาลทราย แก้ไข้เพื่อสันนิบาต ๗

มะตูม ๑ คนทีสอ ๑ เพกา ๑ ชองแมว ๑
 แคป้า ๑ ทั้ง ๕ นี้เจริญไฟธาตุแก้เสมหะ ๗

น้ำผึ้ง ๑ ข้าวตอก ๑ ชะเอม ๑ ดินแดงเทศ ๑
 ประยงค์ ๑ ทั้ง ๕ นี้เจริญอาหาร ๗

ตรีกะฎัก ๑ สมอ ๑ กะเทียม ๑ ผักชี ๑ ทั้ง
 ๖ นี้แทรกน้ำผึ้งแก้สรรพเสมหะ ๗

มะตูมอ่อน ๑ ผักชีลา ๑ ขิงสด ๑ ข้าวตอก ๑
 ถั่วเขียว ๑ น้ำตาลกรวด ๑ ทั้ง ๖ นี้แก้สรรพโรค ๗

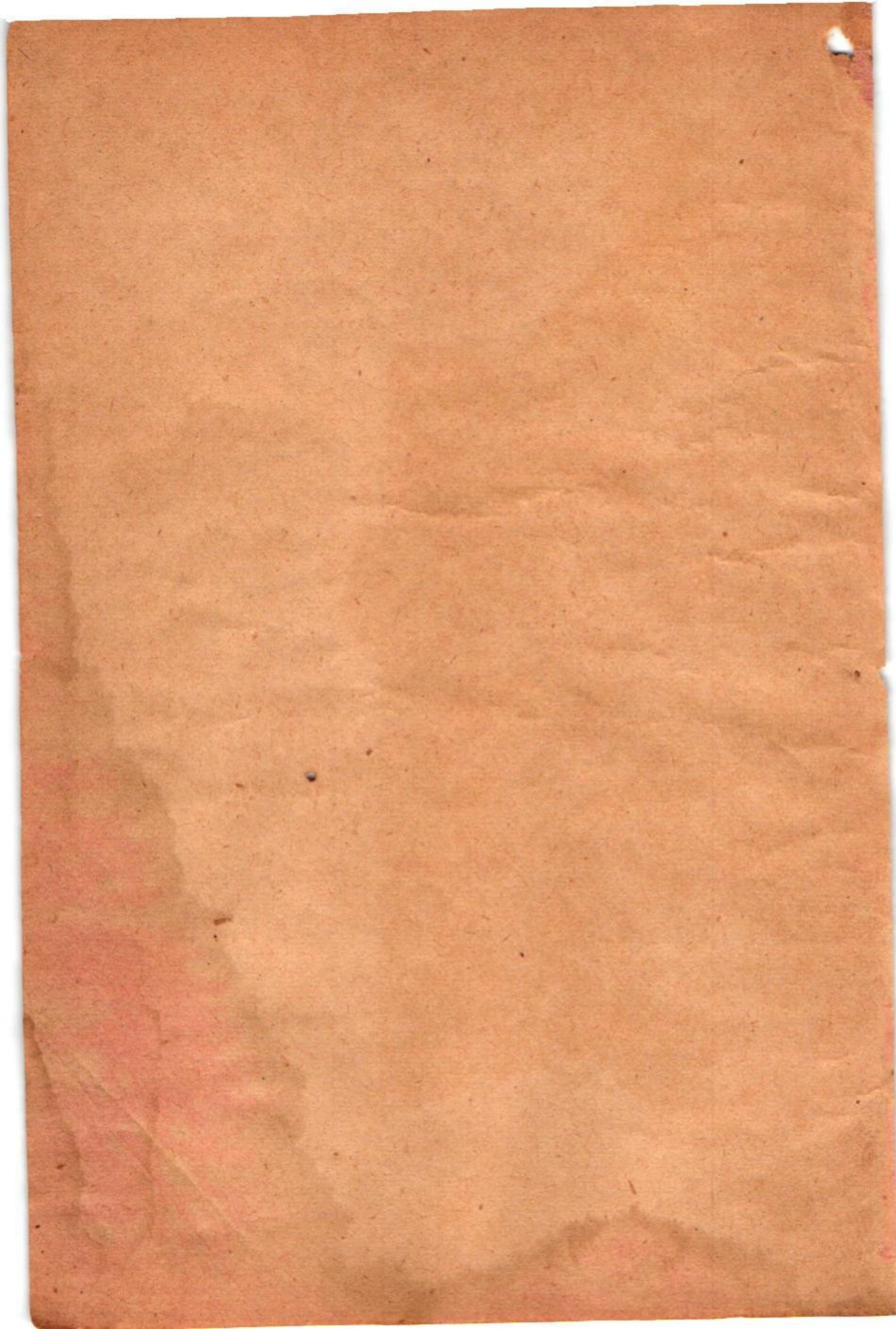
เทียนทั้ง ๒ น้ำตาลทราย ๑ จันทน์เทศ ๑ ผล
 เร่วใหญ่ ๑ อบเชยเทศ ๑ ทั้ง ๖ นี้แก้สรรพพยาธิโรค ๗

เยื่อมะขาม ๑ ตรีกะฎัก ๑ เกลือสินเธาว์ ๑ น้ำ
 ตาลกรวด ๑ น้ำผึ้ง ๑ ทั้ง ๗ นี้แก้สรรพพยาธิกาสะ
 บริโภคอาหารมิได้ ๗

พิมพ์ที่ รพ. อักษรเจริญทัศน์ เสาชิงช้า พระนคร

นายประยูร พิศนาคะ ผู้พิมพ์โฆษณา ๘๔

100

ตำราแพทย์แผนโบราณ

๘ ๘ บทที่ ๑

=ของ=

นายร้อยเอก ชุนโยธาพิทักษ์ (แทน หน้าที่ประจักษ์)
แพทย์ ผู้ชำนาญในการแพทย์

เคยรับราชการประจำกองทัพบกไทยมา ๓๐ ปีเศษ ผ่าน
ไข้มาไม่น้อยกว่าหมื่นราย ในเล่มมีบทต่าง ๆ ถึง ๓๐๐ บท
ท่านชื่อ ตำราแพทย์ เล่มนี้จะไม่ต้องมี ตำราแพทย์ เล่มอื่น
ประกอบอีกเลย เพราะ ชื่อเสียงเกียรติคุณ ของท่าน

ผู้เรียบเรียง เป็นประกันอยู่อย่างเต็มที่แล้ว
หนังสือชานเล่มใหญ่ ความหนา ๓๒๔ หน้าเศษ
ปกแข็งเงินทองเล่มละ ๓.๐๐ บาท

ปกอ่อนธรรมดา ๒.๕๐ บาท

—โปรดสั่งซื้อที่—

★ โรงพิมพ์อักษรเจริญทัศน์ ★

ต่างจังหวัดยินดีส่ง พ.ก.ง. ให้

พิมพ์ที่ โรงพิมพ์อักษรเจริญทัศน์ เสาชิงช้า ถนนบำรุงเมือง พระนคร
บาทเอียงกรวง เจ้าของผู้จัดการ นายประยูร นิสนาณะ ผู้พิมพ์โฆษณา

มีนาคม ๒๔๘๘.